

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ**

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 610 групи

спеціальності 013 «Початкова освіта»

КАТЕРИНЮК ХРИСТИНА МИХАЙЛІВНА

Керівник: канд. пед. наук, доц. Гордійчук О.Є.

До захисту допущено

На засіданні кафедри

Протокол № 6 від 22 листопада 2022 р

Зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ.....	7
1.1. Значення психолого-педагогічного супроводу у вітчизняній та зарубіжній літературі.....	7
1.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу в загальноосвітніх закладах середньої освіти.....	13
1.3. Сутність, завдання та функції роботи команди психолого-педагогічного супроводу в загальноосвітніх закладах середньої освіти.....	21
1.4. Констатувальне дослідження стану забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.....	31
<i>Висновки до розділу 1</i>	39
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ.....	40
2.1. Педагогічні умови організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.....	40
2.2. Розробка методичного інструментарію щодо якісної роботи команди психолого-педагогічного супроводу в загальноосвітніх закладах середньої освіти.....	63
2.3. Аналіз досвіду організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.....	68
<i>Висновки до розділу 2</i>	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження спричинена активним впровадженням інклюзивної освіти в практику та обумовлюється невимовною складністю навчання дітей з особливими освітніми потребами. До того ж, з кожним роком підвищується інтерес до роботи в системі інклюзивної освіти та психолого-педагогічного супроводу дітей цієї категорії в ЗЗСО. Питання інклюзивної освіти в Україні з кожним днем стає все актуальнішим. Значну кількість нормативних актів, що мають забезпечити впровадження інклюзивного навчання було розроблено саме останнім часом.

Статистичні дані міністерства освіти і науки України стверджують, що у порівнянні з попередніми роками мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти зменшилась на 9 одиниць. У 2021/2022 н. р. Становить 310 закладів, а в 2020/2021 н.р. – 319 закладів. За останні 5 років загалом досягнуто:

- зростання кількості учнів, охоплених інклюзивним навчанням більше ніж у 4,5 разів (2017/2018 н.р. – 7179 учнів; 2021/2022 н.р. – 32686 учнів);
- збільшення кількості асистентів учителя у 6 разів (2017/2018 н.р. – 3732 асистенти; 2021/2022 н.р. – 22 758 асистенти) відповідно відбулось зростання кількості інклюзивних класів у 4,6 разів, а також збільшилась кількість закладів загальної середньої освіти, де організовано інклюзивні класи у 2,7 разів.

Така тенденція розвитку інклюзивної освіти в закладах освіти обумовила необхідність нашого магістерського дослідження. Вагомість дослідження підтверджується тим, що до сьогоднішнього часу проблема розвитку команди психолого-педагогічного супроводу залишається мало дослідженою та потребує детального вивчення.

У зв'язку з цим виникає ряд інших проблем, що стосуються обрання закладу освіти для дитини, а також яким саме чином можна допомогти дитині з особливостями в розвитку долати труднощі у процесі взаємодії з оточуючим світом, які прийоми подачі навчального матеріалу доцільно використати для

кожної конкретної дитини, яким чином адаптувати навчальні матеріали та освітній простір, як допомогти дитині у процесі соціалізації.

Серед науковців, які досліджують проблеми впровадження інклюзивної освіти в освітню систему варто виокремити Гордійчук О.Є., Данілавичюте Е.А., Дятленко Н.М., Литовченко С.В., Луценко І.В., Мартинчук О.В., Найдю Ю.М., Софій Н.З., Шевців З.М. та ін.

Особливостям психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами присвятили свої праці Колупаєва А.А., Савчук Л.О., Паливода А.В.

Роботу інклюзивно-ресурсних центрів досліджували Бугайчук А., Кашуба Л., Софій Н., які одностайні в думці систематичного корекційно-розвивального супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Процеси психологічної, фізичної, соціальної, медичної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами висвітлено у науковому доробку Василенко О. М., Кочерги О.В., Мартиненко І.В., Черкашенко В.О. та ін

Проте, питання психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами висвітлено фрагментарно і потребує цілісного вивчення.

Отже, недостатня розробленість проблеми та її важливість для педагогічної практики зумовили вибір теми дослідження **«Організація психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу та констатувальному дослідженні стану його забезпечення в професійній діяльності команди психолого-педагогічного супроводу.

Об'єкт дослідження – організація команди психолого-педагогічного супроводу.

Предмет дослідження система організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.

Завдання дослідження:

- Розкрити сутність, завдання, функції роботи команди та значення психолого-педагогічного супроводу ЗЗСО.

- Проаналізувати нормативно-правове забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу в загальноосвітніх закладах середньої освіти.
- Здійснити дослідження стану забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.
- Охарактеризувати систему організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу

Методи дослідження: *теоретичні* (з метою вивчення стану дослідження окресленої проблеми), *порівняння* з метою висвітлення різниці інклюзивна освіта раніше і тепер, *аналіз* нормативно-правового поля задля розуміння як регулюється діяльність команди супроводу на законодавчому рівні, *узагальнення* наукової соціально-психологічної та педагогічної літератури з проблемами дослідження; *емпіричні* (проведення *анкетування* вчителів інклюзивних класів та батьків дітей, які мають ООП з метою висвітлення нюансів діяльності команди психолого-педагогічного супроводу на практиці, *спостереження* за досвідом задля розуміння реальної картини роботи команди психолого-педагогічного супроводу, *бесіди*).

Теоретичне значення наукового дослідження полягає у виокремленні сутності та розумінні важливого значення команди психолого-педагогічного супроводу на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури; аналіз нормативно-правової бази щодо врегулювання роботи команди психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Практичне значення наукового дослідження полягає у вивченні стану, досвіду роботи команди психолого-педагогічного супроводу, виокремлення особливостей їх спільної роботи в закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Результати дослідження можуть бути використані в ЗВО при викладанні навчальних дисциплін: «Основи інклюзивної педагогіки», «Психолого-педагогічний супровід дітей в інклюзивних класах», «Технології інклюзивного навчання в початковій школі» тощо. Аналіз досвіду і інша інформація

представлена в другому розділі прислужиться практичним доробком вчителям початкових класів та асистентам вчителів.

Апробація та публікація результатів дослідження здійснювалася нами:

- підготовкою тез «Особливості психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу»//Студентська конференція. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, лютий 2022 року, м. Чернівці.
- з публікацією тез «Значення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивних класів у вітчизняній та зарубіжній літературі»//Стратегії модернізації педагогічної освіти в Україні та країнах Європейського союзу. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 20-21 жовтня 2022 року, м. Чернівці.
- «Педагогічне моделювання інклюзивних проєктів у віртуальному форматі: актуальні виклики» //Онлайн-конференція «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії перспективи», 21 -22 жовтня 2021 року, м. Кам'янець-Подільський.
- «Педагогічне моделювання інклюзивних проєктів у віртуальному форматі: термінологічне поле» //Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методики початкової освіти; редкол.: Н.В.Бахмат, Н.В.Гудима, О.В.Ковальчук. Київ : Міленіум, 2021.Випуск 5. С.65-67.
- Учать та здобуття II місця у регіональному інклюзивному конкурсі «Точки дотику» - 2022 в номінації «Інклюзія: наука та дослідження» зі «Збірником студентських тез дослідження інклюзивних викликів та реальності» (23.10.2022, Чорногузи, Чернівецька область).

Структура роботи: наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

У розділі обґрунтовано значення психолого-педагогічного супроводу у вітчизняній і зарубіжній літературі як актуальну проблему педагогічної науки та практики. Визначено сутність поняття «психолого-педагогічний супровід» та здійснено характеристику його структурних компонентів. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу в загальноосвітніх закладах середньої освіти на законодавчому рівні. Розкрито сутність, завдання та функції роботи команди психолого-педагогічного супроводу. Проведено опитування серед педагогів та батьків дітей з особливими освітніми потребами з метою аналізу констатувального дослідження стану організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.

1.1. Значення психолого-педагогічного супроводу у вітчизняній та зарубіжній літературі

Інклюзивність освіти починається з визнання різноманіття особливостей, можливостей та різних потреб, які реалізуються в освітньому процесі. Повага до відмінностей сформувалася у сучасному суспільстві між людьми, зокрема й в освіті.

Основною метою впровадження психолого-педагогічного супроводу дітей, які мають ООП є забезпечення психологічного здоров'я дітей та адаптація їх до освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища (Кайдалова Г.П., 2016). Звідси виникає основне завдання психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти, що полягає у забезпеченні психічного, психофізичного та особистісного розвитку дітей. Саме тому психолого-педагогічний супровід дітей з ООП має на меті створення сприятливих умов щодо повноцінного входження дитини з ООП до освітнього середовища.

Поняття «психолого-педагогічний супровід» пов'язане з широким колом соціально-психологічних, соціально-педагогічних та психолого-педагогічних явищ. У науковій літературі зазначене поняття розглядається з кількох сторін, таких як:

- допомога дитині в особистісному зростанні, встановлення на емпатійне розуміння дітей, встановлення на відкрите спілкування (В.О. Кареліна, Н.Л. Коновалова, Н.Г. Осухова, Ф.М. Фрумін, В.І. Слобідчиків та ін);
- система професійної діяльності педагога, яка спрямована на залучення дитини до соціально-культурних та моральних цінностей, у процесі цього залучення дитина самореалізується та саморозвивається (В.А. Айрапетова, А.В. Мудрік, Т.Г. Яничева та ін);
- сфера діяльності педагога, яка орієнтована на взаємодію з дитиною у процесі надання їй підтримки, допомоги у становленні особистісного зростання, ухваленні рішення про обрану діяльність (М.І. Губанова, Л.Г. Таріта та ін.);
- підтримка, допомога у розвитку суб'єктності особистості (Є.В. Бондаревська, А.А. Золотарьов, В.В. Серіков, І.С. Якиманська).

Дослідження особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП у освітньому процесі зустрічаються у роботах вітчизняних науковців з психології та педагогіки. Наприклад, у роботах І. Дубровіної та К.Гуревича психолого-педагогічний супровід дітей визначається як сприяння з боку психологів та педагогів для покращеного освітнього процесу дітей з ООП.

У роботах, Г.Бардієр, С.Хоружого, А.Деркач, І.Ромазан, Т.Чередникова також зустрічається поняття «соціально-педагогічного супроводу». Наприклад, Колупаєва А.А (2011,164) досліджувала проблему соціально-психологічного та соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП. Психологічний супровід дітей, на її думку є системою професійної діяльності психолога, спрямованої на створення сприятливих соціально-психологічних

умов щодо успішного навчання та психічного розвитку дітей в умовах навчання у школі та взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

Важлива мета психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП полягає у створенні комфортних умов для реалізації їх здібностей та нахилів, формування адекватної самооцінки, мотивації дітей до самореалізації. Баранова Н. (2015, 21-27) у праці «Толерантне спілкування. Тренінг для вчителів» зазначила, що досягнення мети є можливим за рахунок виконання наступних завдань:

- створення соціально-психологічних умов щодо індивідуального розвитку дітей під час освітнього процесу;
- систематичного відстеження психолого-педагогічного та соціального статусу дітей з ООП та динаміки їх розвитку під час освітнього процесу;
- своєчасного попередження виникнення проблем особистісного розвитку, навчання та виховання дитини;
- своєчасного надання необхідної допомоги дитині у вирішенні проблем, пов'язаних з процесом навчання, виховання та її соціалізації;
- створення необхідних соціально-психологічних умов надання допомоги дітям, які мають труднощі;
- розвитку психолого-педагогічної компетентності всіх учасників освітнього процесу та психолого-педагогічного супроводу дітей, а саме: педагогів, психологів, батьків та інших задіяних у зазначеному процесі фахівців;
- створенні ефективної комплексної програми психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини з ООП.

Аналіз сучасних нормативно-правових документів у сфері освіти дає можливість виокремити актуальні завдання психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу дітей, які мають особливі освітні потреби. Василенко О.М. (2017) зазначав, що «до основних завдань можна віднести:

- аналіз соціальної ситуації розвитку в загальноосвітніх установах, виявлення основних проблем і визначення причин їх виникнення, шляхів і засобів їх вирішення, сприяння педагогічному колективу в гармонізації соціально-психологічного клімату в освітніх установах;
- моніторинг психолого-педагогічного статусу дитини і динаміки її психологічного розвитку в процесі шкільного навчання; сприяння індивідуалізації освітнього маршруту;
- розробку і впровадження психолого-педагогічних програм, спрямованих на подолання відхилень у соціальному і психологічному здоров'ї і профілактику асоціальних явищ, труднощів в адаптації, навчанні і вихованні, порушень поведінки, затримки і відхилень у розвитку дітей;
- сприяння формуванню у дітей універсальних освітніх дій як здатності до саморозвитку та самовдосконалення шляхом свідомого і активного присвоєння нового соціального досвіду, сукупності дій дитини, що забезпечують її культурну ідентичність, соціальну компетентність, толерантність, здатність до самостійного засвоєння нових знань і умінь, включаючи організацію цього процесу;
- сприяння педагогічним працівникам, батькам у вихованні дітей, а також формування у них принципів взаємодопомоги, толерантності, відповідальності і впевненості в собі, здатності до активної соціальної взаємодії не обмежуючи прав та свобод іншої особистості;
- поширення та впровадження в практику освітніх установ досягнень в області вітчизняної і зарубіжної психології;
- взаємодію з освітніми установами, закладами та організаціями охорони здоров'я та соціального захисту населення».

Необхідно окреслити основні завдання психолого-педагогічного супроводу дітей на різних рівнях освіти (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Завдання психолого-педагогічного супроводу дітей
на різних рівнях освіти

Рівні освіти	Завдання
Дошкільна освіта	Проведення ранньої діагностики та корекції порушень психофізичного розвитку дитини, забезпечення її готовності до школи
Початкова школа	Визначення рівня готовності дітей, які мають порушення розвитку до навчання в школі, забезпечення адаптації дітей до навчання у школі, підвищення рівня зацікавленості дітей до навчальної діяльності, сприяння розвитку пізнавальної і навчальної мотивації, розвитку самостійності та самоорганізації дітей, надання підтримки у формуванні бажання і «вміння вчитися», сприяння формуванню універсальних освітніх дій дітей, розвитку творчих здібностей дітей
Основна школа	Забезпечення супровід переходу дітей до основної школи, сприяння адаптації дітей до нових умов навчання, надання підтримки у вирішенні завдань особистісного і ціннісно-смыслового самовизначення і саморозвитку, надання допомоги у вирішенні особистісних проблем та проблем соціалізації дитини, сприяння формуванню життєвих навичок і компетенцій дітей, проведення профілактики неврозів, надання допомоги у побудові конструктивних відносин з батьками, вчителями та однолітками, проведення профілактики девіантної поведінки дітей
Старша школа	Надання допомоги в профільній орієнтації і професійному самовизначенні старшокласників, надання підтримки у вирішенні проблем самопізнання, пошуку сенсу життя, досягнення особистої ідентичності, сприяння розвитку здатності до цілепокладання, сприяння розвитку психосоціальної компетентності учнів, проведення профілактики девіантної поведінки учнів

На думку Ярмаченко М.Д. (2011) психолого-педагогічний супровід дітей – це не просто сукупність різноманітних методів корекційно-розвиваючої роботи, а комплексна технологія надання підтримки і допомоги учасникам освітнього процесу щодо вирішення основних завдань навчання, виховання, розвитку та соціалізації дітей з ООП. Фахівці, які приймають участь у процесі психолого-педагогічного супроводу дітей мають володіти різноманітними методиками діагностики, консультування та корекції порушень психофізичного розвитку дітей, а також вміти систематично проводити аналіз проблемних ситуацій, програмувати та планувати діяльність, спрямовану на вирішення проблем освітнього процесу та розвитку дітей, сприяти співорганізації всіх учасників освітнього процесу, а саме: дитини, її однолітків, батьків, педагогів та адміністрації освітнього закладу.

Отже, психолого-педагогічний супровід є професійною діяльністю групи фахівців, пов'язана з ефективною взаємодією з усіма учасниками освітнього процесу за рахунок використання засобів діагностики, профілактики та корекційної роботи, психолого-педагогічної просвіти, які є спрямованими на надання допомоги дитині у розв'язанні актуальних проблем навчання, виховання та соціалізації.

1.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу в загальноосвітніх закладах середньої освіти

В освітньому просторі постійно відбуваються реформаційні процеси, які регулюються нормативними документами. У науковому доробку Коляди Н. (2020) подається статистика, що в Україні зареєстровано більше 160 тисяч дітей з інвалідністю. Щорічно чисельність цієї категорії збільшується, причинами чого виступають наступні чинники:

- спадковість,
- погіршення екологічної ситуації,
- відхилення в розвитку тощо.

Збільшення загальної кількості дітей, які мають особливі освітні потреби через певні відхилення психофізіологічного характеру, провокує комплекс проблем, з якими зустрічається ця категорія учнів. До них відносять наступні:

- низький рівень соціалізації особистості, що призводить до дезадаптації;
- інтолерантність інших учнів;
- слабе оволодіння програмним матеріалом через особливості розвитку;
- девіація особового розвитку.

Відповідно до законодавчих актів обмеження життєдіяльності особи визначається неможливістю нею виконувати повсякденну діяльність способом та в обсязі, які є звичними для осіб зі звичайним розвитком. Савінова Л.В. (2018) зазначала, що обмеження життєдіяльності проявляється у частковій або повній втраті особою здатності щодо самообслуговування, орієнтації, пересування, навчання, спілкування, контролю за власною поведінкою, а також у значних обмеженнях обсягу діяльності і може призводити до її соціальної дезадаптації.

Відповідно до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» обмеження життєдіяльності особи визначено як помірно виражену, виражена або значно виражену втрату особою здатності щодо здійснення

процесу самообслуговування, орієнтації, пересування, контролю власної поведінки, навчання, спілкування, виконання трудової діяльності на одному рівні з іншими громадянами, що було спричинене захворюванням, травмою, її наслідками або вродженими порушеннями розвитку (2019).

Косарева Г.М. підкреслювала, що освітній процес дітей, що мають обмеження життєдіяльності, або іншими словами особливі освітні потреби (далі ООП), які викликані порушеннями психофізичного розвитку, в загальноосвітньому середовищі пов'язаний зі значною кількістю різноманітних труднощів та бар'єрів. Під час організації освітнього процесу вказаної категорії дітей необхідно головним чином брати до уваги потреби дитини. З метою ефективної організації освітнього процесу для дітей, що мають ООП, необхідно надати таким учням наступні умови отримання освітніх послуг:

- відчуття комфорту та безпеки під час освітнього процесу;
- роботу з фахівцями, що мають досвід роботи з учнями з особливими освітніми потребами;
- надання відповідних освітніх ресурсів та технологій, матеріалів та певного адаптивного обладнання;
- сприяння розвитку позитивної самооцінки учнів;
- надання можливостей для успішної діяльності.

Основними труднощами для дітей з ООП є:

- низький практичний досвід освітньої діяльності;
- недостатньо сформовані загальні уявлення;
- низький рівень пізнавальної активності;
- низький рівень розвитку комунікативних навичок;
- недостатньо розвинуті навички щодо самообслуговування дітей;
- знижений рівень сформованості навичок щодо орієнтування у просторі та мобільності (Косарева Г.М., 2014, 38-42).

Розвиток особистості учнів, що мають особливі освітні потреби також має бути врахований під час організації освітнього процесу. Особливу увагу необхідно звернути у першу чергу на:

- процес формування у дітей позитивної самооцінки;
- мотивацію учнів до самостійної діяльності ;
- сприяння формуванню навичок у дітей щодо самозахисту;
- сприяння ефективної комунікації з іншими дітьми

(Литовченко С.В., 2018).

На сьогодні важливо відмітити прогрес у впровадженні інклюзивної форми навчання, це у свою чергу пов'язано з доступністю здобуття інклюзивної освіти більшістю дітей, що мають ООП.

Інклюзія передбачає входження дітей з ООП до освітнього середовища, що забезпечує для них доступність отримання разом з іншими дітьми освітніх послуг у освітньому процесі.

Згідно із ст. 3 Закону України «Про освіту» в Україні створюються рівні умови доступу до процесу отримання освіти. Діти, що мають особливі освітні потреби, мають гарантоване право, як і всі інші діти, на доступ до освіти, на можливість отримувати досвід і знання. Утім для цього необхідні спеціальні умови (2017).

В останні роки вдосконалюється нормативно-правова база, щодо впровадження інклюзії в школі. Зокрема, у Законі «Про освіту» виокремлено статтю 20 «Інклюзивне навчання», згідно з якою інклюзивні класи утворюють обов'язково у разі звернення батьків дітей, які мають особливі освітні потреби. Окрім того, затвердженими є наступні документи:

- Положення про інклюзивно-ресурсні центри;
- Положення про ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти;
- Порядок організації інклюзивного навчання, який є основним

документом, який має на меті регламентацію створення інклюзивних класів у освітньому закладі.

Діти, що мають особливі освітні потреби мають проходити адаптацію в суспільстві, в якому вони живуть, з метою підготовки щодо вирішення життєвих проблем, що можуть виникнути, а також з метою реалізації себе як рівноправних і повноцінних членів соціуму.

Розглянемо, якими нормативно-правовими документами забезпечено право дітей з ООП на отримання освітніх послуг та надання їм допомоги у освітньому процесі щодо здобуття освіти на рівні з іншими учнями.

Важливим у цьому розрізі є внесення змін у 2010 р. до Закону України «Про загальну середню освіту», завдяки яким, дітям, які мають особливі освітні потреби, було забезпечено можливість отримувати загальну середню освіту у дистанційній формі, а також на базі створених спеціальних та інклюзивних класів ЗЗСО. Саме в цей період було затверджено перші нормативно-правові документи, що забезпечували та регламентували впровадження інклюзивної форми набуття освіти в Україні. До складу зазначених нормативно-правових документів увійшли наступні:

- 1) Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх освітніх закладах» (2009);
- 2) Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх освітніх закладах» (2011);
- 3) Накази МОН України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010);
- 4) інструкційно-методичні листи МОН України:
 - «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх освітніх закладах з інклюзивним навчанням» (2012),
 - «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх освітніх закладах» (2012).

Однією з вагомих подій, пов'язаних зі зрушеннями у правовому забезпеченні впровадження інклюзивної освіти в освітній простір нашої держави, було засідання Національної ради реформ, яке проходило 31 березня

2017 року, на якому було розглянуто питання впровадження інклюзивної освіти. За результати засідання було запропоновано низку рекомендацій МОН України, серед яких наступні:

- впровадження заходів щодо удосконалення чинного законодавства у сфері освіти щодо забезпечення права дітей з ООП на інклюзивне навчання;
- затвердження положення про установу, що буде забезпечувати супровід та оцінку дітей з особливими освітніми потребами;
- включення до програми підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти обов'язкового навчального курсу для всіх майбутніх педагогічних працівників, пов'язаного з особливостями роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у рамках впровадження інклюзивної форми освіти;
- створення бази Єдиного реєстру дітей, які мають особливі освітні потреби

У зв'язку з необхідністю забезпечення запропонованих вище заходів було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг». Положення зазначеного нормативного акту мають на меті закріплення права осіб з ООП на освіту. Зазначений закон зобов'язав ЗЗСО в обов'язковому порядку утворювати інклюзивні та/або спеціальні класи на підставі письмового звернення батьків дітей з ООП або їх законних представників. У зазначеному законі вперше з'явилися визначення таких є понять:

- особа з ООП,
- інклюзивне навчання,
- індивідуальна програма розвитку (ІПР).

Одним з важливих моментів є гарантування зазначеним законодавчим актом особам, які мають ООП, отримання необхідних психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, освітніх послуг за рахунок використання найбільш доступних для них методів, способів, мови

спілкування, наприклад, навчання шрифтом Брайля або жестовою мовою відповідно до потреб особи, яка здобуває освіту.

Завдяки зазначеному Закону було визначено пріоритетні завдання щодо впровадження інклюзивної освіти, його основні положення було викладено у базовому Законі України «Про освіту» (2017).

14 лютого 2017 р. український Урядом було вперше виділено субвенцію з держбюджету на фінансування процесу провадження інклюзивної освіти у ЗЗСО. Виділення субвенції мало на меті надання державної підтримки особам з ООП, які здобувають освіту у спеціальних або інклюзивних класах на базі ЗЗСО. Субвенція стосується процесу надання додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, яких потребує дитина згідно з розробленою ІПР, а також може бути використана на придбання засобів корекції психофізичного розвитку дитини, що допомагають їй опанувати освітню програму.

Серед важливих змін у законодавстві, пов'язаних з процесом впровадження інклюзивної освіти, також можна відмітити внесення КМУ змін до Порядку організації інклюзивного навчання у ЗЗСО, відповідно до яких для кожного учня, який має ООП, має бути складена ІПР, в якій зазначають певні стратегії та підходи набуття дитиною освіти, визначають кількість годин та напрями проведення з дитиною психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять. Порядок організації інклюзивного навчання передбачає, що соціальні потреби дітей, які мають складні порушення психофізичного розвитку під час їхнього перебування у ЗЗСО мають задовольнятися соціальними працівниками, батьками та уповноваженими особами.

На сьогодні в Україні можна спостерігати тенденцію до створення та поширення нової мережі служби надання системної підтримки та супроводу дітей, які мають ООП – це мережа Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ).

До основних завдань ІРЦ відносять:

- здійснення комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дітей,

- надання дітям психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також супровід дітей зазначеної категорії від 2 до 18 років.

На базі ІРЦ має бути сформований Єдиний державний реєстр дітей, які мають ООП, а також реєстр фахівців і закладів освіти, на базі яких проваджується інклюзивна форма освіти.

Методичне та аналітичне забезпечення діяльності ІРЦ регламентується постановою КМУ від 22 серпня 2018 р. №617, яким затверджено «Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти».

09 серпня 2017 року Уряд схвалив Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки і затвердив план заходів щодо реалізації її I етапу.

Одним з основних нормативних документів, який забезпечує та регламентує процес психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП у процесі їх входження до інклюзивного освітнього середовища є наказ МОН України №609 від 08 червня 2018 року «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти», відповідно до якого у кожному інклюзивному освітньому закладі повинна працювати команда психолого-педагогічного супроводу, до складу якої мають входити директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів або класний керівник, вчителі з відповідних начальних предметів, асистент вчителя, соціальний педагог, практичний психолог, вчитель-дефектолог відповідно до освітніх потреб учнів, вчитель-реабілітолог, фахівець ІРЦ, батьки дитини або її законні представники, а також медичні працівники, асистент дитини, спеціалісти з соціального захисту населення та працівники служби у справах дітей.

У ЗЗСО було введено посаду асистента вчителя на клас з метою організації інклюзивного освітнього процесу для дітей з ООП відповідно до наказу МОН №90 від 01.02.2018 «Про внесення змін до наказу Міністерства

освіти і науки України від 6 грудня 2010 р. №1205», а також було передбачено умови введення посади вчителів-дефектологів у ЗЗСО .

Наказ МОН України від 25.06.2018 №677 «Про затвердження Порядку створення груп подовженого дня у державних та комунальних закладах загальної середньої освіти» регламентує умови щодо створення інклюзивних, спеціальних груп подовженого дня у державних та комунальних ЗЗСО.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення процесу впровадження інклюзивної освіти у сучасну освітню систему та супроводу дітей з ООП у процесі набуття ними освіти в інклюзивному середовищі характеризується наступними ознаками:

- гарантія рівного доступу для дітей з ООП до процесу отримання якісної освіти, а також права вибору різних типів закладів освіти та форм навчання;
- поширення практики впровадження інклюзивної освіти у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної та вищої освіти;
- реформування системи шкіл-інтернатів та забезпечення отримання освітніх послуг дітьми за місцем їх проживання;
- посилення уваги щодо своєчасного проведення комплексного психолого-педагогічного оцінювання психофізичного розвитку дитини та надання їй необхідних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;
- індивідуальний підхід щодо організації освітнього процесу за рахунок розробки ІПР та впровадження системи особистісно орієнтованого навчання;
- введення у штатний розклад ЗЗСО посади вчителів-дефектологів та асистента вчителя;
- залучення батьків та представників різних відомств та служб до інклюзивного освітнього процесу.

1.3. Сутність, завдання та функції роботи команди психолого-педагогічного супроводу в загальноосвітніх закладах середньої освіти

На сьогодні процес налагодження функціонування інклюзивної форми навчання у сучасній школі є пов'язаним з існуванням певних рівнів підтримки, що представляють собою відповідний обсяг надання тимчасової або постійної допомоги учням під час отримання ними освітніх послуг з залежності від певних психофізіологічних особливостей їх розвитку. Вказане поняття не є новим у питанні впровадження інклюзивної форми освіти, за вказаними вище рівнями підтримки має бути розподілена субвенція держави щодо підтримки осіб, які мають особливі освітні потреби.

На нормативному рівні визначено, що поняття "діти з особливими освітніми потребами (далі ООП) " – це не тільки діти, що мають інвалідність або будь – які вади розвитку, так як підтримка у навчанні може бути потрібна також дітям, , що мають іноземну мову як рідну, або соціально незахищені діти, що мають складнощі щодо процесу адаптації у освітньому колективі.

У випадку, коли дитина після проходження комплексного психолого-педагогічного оцінювання рівня розвитку, визнається дитиною, що має ООП, необхідно створити інклюзивний клас у школі, в якій навчається така дитина. У свою чергу це передбачає наявність у школі посади асистента учителя, проведення додаткових занять для учнів, що мають ООП з відповідними фахівцями (наприклад, з психологом, логопедом або дефектологом), також школою мають бути закуплені спеціальні засоби корекції для таких дітей.

Якщо така дитина має значні складності у процесі навчання, то рішенням інклюзивно-ресурсного центру може бути рекомендовано надання супроводу дитині з боку асистента.

Характерним для розвитку інклюзивної освіти в нашій державі є активне проведення інноваційні розробок. Прикладом може бути така освітня платформа як «МКФ для інклюзивної освіти», що була створена Дитячим

фондом ООН ЮНІСЕФ разом з ГО «Соціальна синергія», завдяки якій учителі можуть отримати сертифікат щодо підвищення своєї кваліфікації щодо застосування МКФ у власній професійній діяльності.

Якщо школа відкриває інклюзивний клас, то це найчастіше вимагає необхідності фізичного доступу до ресурсної кімнати, забезпечення психолого-педагогічного супроводу дитини, залучення до роботи фахівців, що надають корекційно - розвиваючі послуги.

Чуйко О.В. описував головну мету забезпечення інклюзивної форми навчання як надання допомоги кожній дитині з ООП досягти певних освітніх успіхів, реалізувати свої духовні, пізнавальні, комунікативні та творчі потреби. Інклюзивне навчання є корисним також для дітей, які мають норму розвитку, тому що вони навчаються розумінню проблем інших, стають добрими та чуйними. Успішність процесу впровадження інклюзивного навчання більшою мірою залежить від правильної організації супроводу психолого-педагогічним колективом дітей, що мають особливі освітні потреби (Чуйко О.В., 2015).

Попович О.М. в свою чергу писав, що інклюзивний освітній заклад – це певний заклад освіти, що має на меті забезпечити надання освітніх послуг дітям, що мають особливі освітні потреби. Основними завданнями інклюзивних освітніх закладів є:

- адаптація освітніх програм та планів,
- створення необхідного фізичного середовища,
- використання відповідних методів та форми навчання,
- використання існуючих в громаді ресурсів,
- залучення батьків до співпраці,
- надання додаткових послуг дітям відповідно до їх потреб,
- створення сприятливого клімату у освітньому середовищі.

До основних принципів роботи інклюзивного закладу відносять:

- спільне навчання без винятку всіх дітей при наявній можливості;

- визнання та урахування всіх потреб учнів за рахунок узгодження видів та темпів навчання усіх учнів;
- забезпечення ефективного освітнього процесу завдяки розробці освітніх планів та застосуванню певних заходів щодо розробки та використання стратегії викладання;
- застосування усіх необхідних ресурсів та наявних зв'язків зі своїми партнерами;
- отримання дітьми, що мають особливі освітні потреби, необхідної допомоги у навчанні (Попович А.М., 2017).

Впровадження інклюзивного навчання має забезпечувати доступність освіти для дітей, що мають особливі освітні потреби у загальноосвітніх закладах завдяки застосуванню різноманітних методів навчання і урахування індивідуальних особливостей зазначеної категорії дітей. Забезпечення інклюзивної освіти виключає дискримінацію дітей, що мають особливі освітні потреби, та має на меті забезпечення рівноцінного ставлення до всіх без винятку учнів з одночасним створенням належних умов для дітей, що мають особливі потреби.

Діти, що мають особливі освітні потреби мають проходити адаптацію в суспільстві, в якому вони живуть, з метою підготовки щодо вирішення життєвих проблем, що можуть виникнути, а також з метою реалізації себе як рівноправних і повноцінних членів соціуму (Порошенко М., 2019). В інклюзивних закладах та створених на їх базі класах, учні, що мають особливі освітні потреби, є включеними у загальний освітній процес. Ця категорія дітей отримують певні основи щодо незалежного життя, мають засвоїти певні моделі поведінки та спілкування, взаємодії з оточуючими мають навчитися бути активними та ініціативними, а також навчитися приймати рішення самостійно.

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища передбачає створення системи певного ціннісно-орієнтованого ставлення до освітнього процесу, метою якої є особистісний розвиток дитини, що має особливі освітні

потреби. Створення цієї системи передбачає індивідуальний підхід до кожного учня.

Відповідно до положення «Про інклюзивно-ресурсний центр» інклюзивний заклад освіти – це середовище соціалізації дітей, що мають різний рівень психофізичних, а відповідно і освітніх можливостей. Важлива умова ефективного навчання учнів, що мають особливі освітні проблеми в загальноосвітній школі це впровадження в освітній процес для учнів, що мають ООП, певної індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка має гнучку варіативну структуру та включає:

- індивідуальний освітній план за необхідністю,
- індивідуальну навчальну програму,
- систему адаптації та модифікації,
- комплекс додаткових послуг.

Індивідуальна програма передбачає виконання наступних функцій

- навчально-методичної,
- комунікативної,
- управлінської,
- звітування,
- контролюючу,
- моніторингову,
- щодо дотримання нормативних вимог.

Процес індивідуалізації навчання для дітей, що мають особливі освітні потреби має здійснюватися на базі процесу адаптації та модифікації освітнього середовища відповідно до потреб учнів, що мають ООП.

Таким чином, процес створення такого середовища має бути здійснений на основі:

- розробки певних адаптованих освітніх програм,
- використання спеціального матеріально-технічного забезпечення,
- за необхідністю певного архітектурного перетворення.

На сьогодні процес розвитку системи освіти для учнів, що мають особливі освітні потреби у пріоритеті знаходиться необхідність створення інклюзивного середовища, в якому б всі діти без винятку навчаються разом за загальноосвітніми навчальними програмами, які пристосовані індивідуально до особливих потреб учнів з певними психофізичними особливостями розвитку (Піроженко Т.О., 2016).

Отже, основним пріоритетним напрямком щодо забезпечення надання освітніх послуг дітям, які мають особливі освітні потреби є і залишається створення умов для відкриття інклюзивних освітніх закладів на базі загальноосвітніх з метою забезпечення доступності освіти для всіх без винятку дітей.

Даний процес передбачає необхідність залучення певної матеріально-технічної бази, відповідних спеціалістів а також створення сприятливого клімату для дітей, що мають особливі потреби.

Ефективність процесу впровадження інклюзивного навчання в системі ЗЗСО залежить у першу чергу від якісної роботи команди фахівців, які супроводжуватимуть дитину у процесі її навчання й розвитку.

Згідно з Наказом МОНУ «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (2018) склад команди супроводу має визначатися з огляду на освітні потреби дітей з ООП. Таким чином, склад Команди супроводу дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти включає постійних учасників процесу супроводу та залучених фахівців.

«Команда постійних учасників супроводу дитини з ООП включає:

- директора освітнього закладу або його заступника з навчально-виховної роботи,
- вчителя початкових класів або класного керівника в класах середньої та старшої школи,
- вчителів,

- асистента вчителя,
- практичного психолога школи,
- соціального педагога,
- вчителя-дефектолога, враховуючи освітні потреби дитини з ООП,
- вчителя-реабілітолога,
- батьків дитини з ООП або їх законних представників.

До складу команди залучених фахівців включають:

- медичного працівника закладу освіти,
- лікаря,
- асистента дитини,
- спеціалістів системи соціального захисту населення, служби у справах дітей».

До «основних принципів роботи команди супроводу дитини з ООП відносять наступні:

- повагу до індивідуальних особливостей дитини, яка має особливі освітні потреби;
- дотримання інтересів дитини, яка має особливі освітні потреби, та недопущення дискримінації і порушення прав дитини;
- використання командного підходу;
- активну співпрацю з батьками дитини, яка має особливі освітні потреби,
- активне залучення батьків дитини безпосередньо до освітнього процесу та розробки індивідуальної програми розвитку дитини (ІПР);
- конфіденційність та етичність;
- міжвідомчу співпрацю».

До основних завдань команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП відносять наступні:

- збір відомостей щодо особливостей розвитку дитини, її інтересів, труднощів та наявних освітніх потреб на етапі створення, реалізації та виконання індивідуальної програми розвитку;
- визначення основних напрямів щодо надання дітям з ООП психолого-педагогічної підтримки та корекційно-розвиткових послуг, які є можливість надати дитині у закладі освіти за результатами висновку, який надав ІРЦ після проведення комплексного оцінювання, та безпосереднє надання зазначених видів послуг;
- розробка індивідуальної програми розвитку дитини з ООП, а також проведення моніторингу та контролю її виконання з метою визначення динаміки розвитку дитини та коригування цієї програми за необхідності;
- надання допомоги педагогічним працівникам начального закладу щодо питань організації інклюзивного навчання на базі ЗЗСО;
- створення необхідних умов щодо успішної інтеграції дітей, які мають ООП у загальне освітнє середовище;
- консультування батьків дітей, які мають ООП, з питань їх розвитку, організації освітнього процесу;
- інформування педагогічних працівників освітнього закладу, батьків та дітей, які навчаються разом з дітьми з ООП, щодо недопущення дискримінації та порушень прав дітей з ООП та необхідності толерантного ставлення до дітей зазначеної категорії.

Розглянемо основні функції всіх зазначених вище учасників Команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, які на них покладаються у процесі створення та реалізації індивідуальної програми розвитку дітей з ООП.

Що стосується адміністративного персоналу освітнього закладу, а саме: директора або його заступника з навчально-виховної роботи, то вони повинні сформувати склад команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, а також призначити відповідальну особу з координації розробки

індивідуальної програми розвитку дитини з ООП, якісно організувати роботу команди психолого-педагогічного супроводу, провести контроль за виконанням висновку комплексної оцінки, проведеної ІРЦ. Адміністрація освітнього закладу має залучити необхідних фахівців щодо надання дітям з ООП психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також проводити контроль щодо виконання всіма учасниками команди супроводу своїх задач. Керівництво разом іншими учасниками процесу психолого-педагогічного супроводу розробляють індивідуальний освітній план для дітей з ООП, залучати батьків дітей з ООП до розробки та погодження індивідуальної програми розвитку дитини з ООП, оцінювати діяльність педагогічних працівників, які залучені до реалізації індивідуальної програми розвитку, своєчасно проводити моніторинг виконання індивідуальної програми розвитку дитини з ООП.

Практичний психолог, який входить до складу команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, повинен вивчати та постійно проводити моніторинг психічного розвитку дітей з ООП, безпосередньо проводити психологічний супровід дітей з ООП, надавати дітям зазначеної категорії корекційно-розвиткових послуг відповідно до розробленої ІПР, надавати рекомендації, консультувати педагогічних працівників освітнього закладу щодо особливостей роботи з дітьми, які мають ООП. Також практичні психологи, які входять до команди супроводу мають консультувати батьків дітей з ООП, підготувати всіх учасників освітнього процесу до їх ефективної взаємодії в інклюзивному середовищі.

До функцій соціального педагога, який входить до складу команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП відносять проведення патронажу дітей зазначеної категорії, а також їх батьків. Соціальний педагог має своєчасно виявляти соціальні проблеми дітей та їх родин і направляти батьків з дітьми до відповідних фахівців, які можуть надати дітям та членам їх родин необхідну допомогу. Він має також вивчити соціальні умови розвитку дітей з ООП, сприяти процесу соціалізації та адаптації таких дітей у новому

колективі. Соціальний педагог має проінформувати дітей та їх батьків про наявну мережу закладів позашкільної освіти, сприяти залученню дітей з ООП до участі в гуртках та секціях, враховуючи їх можливості, також він консультує всіх учасників освітнього процесу з питань ефективної інтеграції дітей з ООП у колектив однолітків, формування толерантного ставлення до таких дітей та шляхів створення сприятливого мікроклімату у колективі дітей. Соціальний педагог також допомагає у подоланні особистісних та міжособистісних конфліктів, стоїть на захисті прав дитини з ООП, він також може представляти інтереси дітей у відповідних органах та службах.

Що стосується вчителів-дефектологів, які залучаються до процесу психолого-педагогічного відповідно до характеру психофізичних порушень розвитку дитини, це можуть бути вчитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог, вчитель-реабілітолог, то вони повинні надавати дітям необхідні корекційно-розвиткові послуги відповідно до завдань індивідуальної програми розвитку, а також постійно проводити моніторинг досягнень дітей у відповідній сфері їх розвитку, надавати рекомендації педагогічним працівникам освітнього закладу з питань організації освітнього процесу. Вчителі дефектологи також мають консультувати батьків дітей з ООП щодо процесу виховання та особливостей розвитку їх дітей.

Розглянемо функції вчителів початкових класів або класних керівників та вчителів з освітніх предметів. Вони мають забезпечувати освітній процес дітей з ООП, враховуючи особливості їх розвитку та завдання ІПР, інформувати всіх учасників команди психолого-педагогічного супроводу щодо особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з ООП, їх здатностей та потреб, результатів виконання дітьми з ООП навчальної програми та освітнього плану. Ця категорія фахівців має брати участь у процесі підготовки індивідуального навчального плану дитини, яка має ООП, а також розробляти індивідуальну навчальну програму у ЗЗСО. Спільно з іншими педагогічними працівниками вони визначають рівень досягнення мети

навчання, яка передбачена індивідуальною програмою розвитку дитини. Класні керівники та вчителі з навчальних предметів мають сприяти створенню доброзичливого мікроклімату у дитячому колективі, надавати необхідну інформацію батькам дітей щодо рівня засвоєння ними навчальної програми.

Такий фахівець, як асистент вчителя має проводити спостереження за поведінкою дитини у процесі навчання, вивчати її індивідуальні особливості, схильності, інтереси та потреби. Він приймає участь безпосередньо в організації освітнього процесу дітей з ООП, а також у розробці індивідуальної програми розвитку зазначеної категорії дітей, індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми. Асистент вчителя має сприяти адаптації освітнього середовища та освітніх матеріалів відповідно до можливостей та індивідуальних особливостей розвитку дітей з ООП. Спільно з учителем він оцінює рівень засвоєння навчального матеріалу дітьми, а також виконання завдань, передбачених індивідуальною програмою розвитку. Асистент вчителя має інформувати інших фахівців з супроводу дитини з ООП про індивідуальні особливості, інтереси та потреби дитини, а також інформувати педагогічних працівників та батьків дитини про особливості процесу розвитку дитини, яка має ООП.

Батьки дитини, яка має ООП, як активні учасники процесу супроводу дитини, мають проінформувати всіх учасників команди супроводу щодо особливостей розвитку та поведінки їх дитини, труднощів у навчанні та вихованні, з якими вони зустрічаються. Батьки також залучаються до процесу складання індивідуальної програми розвитку дитини, вони мають сприяти створенню умов для виховання, навчання та всебічного розвитку дитини.

Медичні працівники освітнього закладу мають інформувати всіх учасників команди психолого-педагогічного супроводу про стан здоров'я дітей з ООП та особливості їх психофізичного розвитку. Вони мають отримувати всю необхідну інформацію від батьків дитини та закладів охорони здоров'я щодо стану її здоров'я.

Отже, команда психолого-педагогічного супроводу є важливою частиною якісного інклюзивного навчання в школі. Якщо команда супроводу не співпрацює, то роботу такої команди можна вважати неякісною, тоді право учня з ООП на здобуття освіти з підтримкою закладу освіти буде порушене.

1.4. Констатувальне дослідження стану забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу

Аналіз теоретичних джерел дав змогу визначити, що команда психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу надає різнобічну підтримку. Перед нами постала мета провести констатувальне дослідження стану організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу у Чернівецькій області. Було проведено опитування серед педагогів та батьків дітей, які мають особливі освітні потреби.

У опитуванні взяло участь 25 педагогічних працівників різних закладів освіти, на базі яких створено інклюзивні класи, а також 30 батьків дітей з ООП.

Перелік питань, за яким проходило опитування педагогів подано у Додатку А.

Розглянемо найбільш суттєві напрямки проведеного дослідження, які демонструють наявний стан розвитку інклюзивної освіти та стану підтримки учнів з ООП. Під час аналізу характеру підготовки, яку пройшли педагогічні працівники, було отримано наступні результати, подані на рис. 1.1.

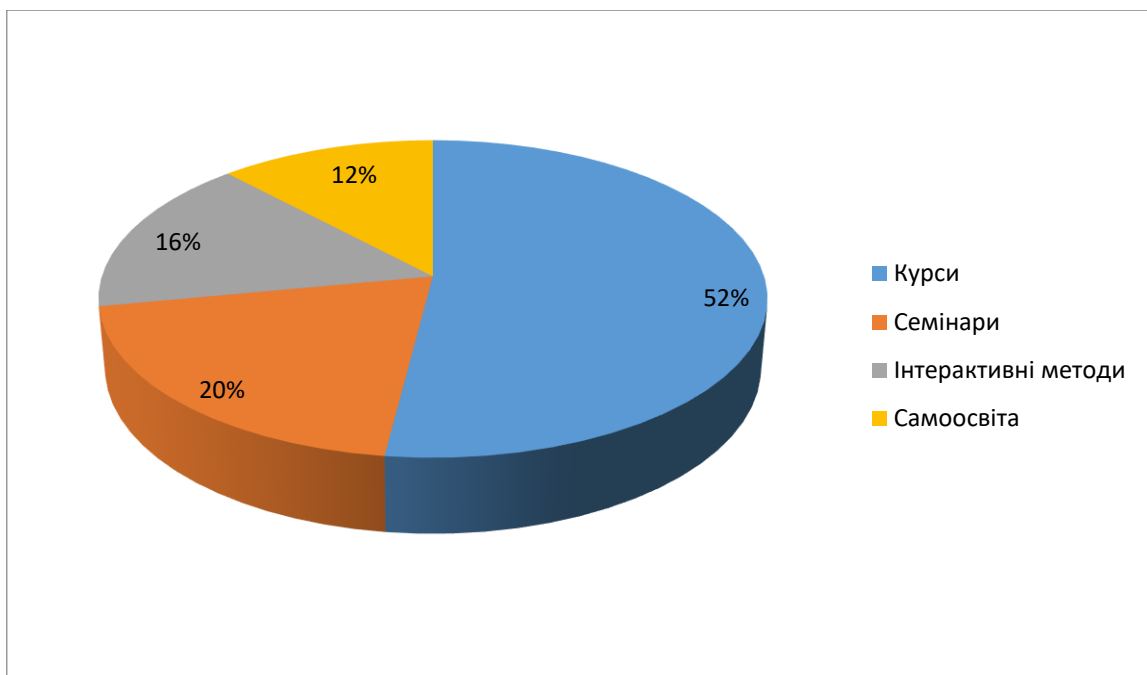

Рис. 1.1. Аналіз підготовки педагогічних працівників щодо роботи в інклюзивному класі.

Таким чином, як видно із рис. 1.1. що 52 % опитаних працівників на момент проведення опитування встигли пройти підготовку щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на спеціальних підготовчих курсах, 20 % пройшли навчальні семінари та тему роботи в інклюзивному середовищі, 16 % мали змогу пройти навчання через використання інтерактивних методів, 12 % опитаних педагогічних працівників займаються самоосвітою у напрямку роботи з дітьми з ООП.

Зазначена тенденція є в цілому позитивною та вказує на високий відсоток спеціальної підготовки працівників освітніх установ стосовно роботи з учнями інклюзивного класу в освітньому середовищі. Це питання має вирішуватися на рівні керівництва освітнього закладу, що має сприяти підвищенню рівня підготовки та кількості педагогічних працівників, підготовлених у напрямку специфіки інклюзії в освітньому процесі.

Проведення оцінки рівня науково-методичного забезпечення освітнього закладу щодо запровадження інклюзивного навчання, а саме: наявності підручників та посібників, методичних розробок, наочних матеріалів, дало наступні результати (рис.1.2.)

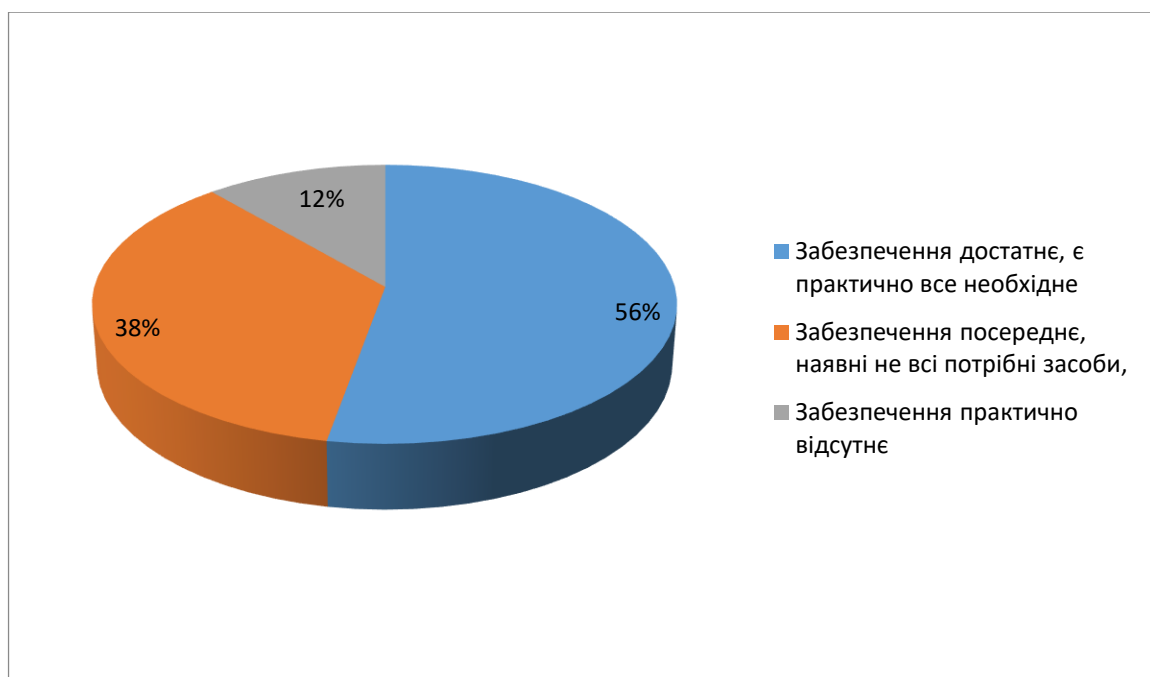

Рис. 1.2. Рівень науково-методичного забезпечення інклюзивного освітнього процесу

Таким чином, 56 % опитаних вказали, що рівень науково-методичного забезпечення навчання дітей, які мають ООП, є достатнім, що є позитивним моментом, 38 % педагогів відмітили посереднє методичне забезпечення, 12 % опитаних відчують складності, пов'язані з відсутністю необхідного науково-методичного забезпечення.

Аналізуючи фактори, які перешкоджають впровадженню інклюзивної форми освіти у освітній процес та знижують ефективність супроводу дітей з ООП педагогічними працівниками було обрано наступні з визначенням відсотку стверджувальних відповідей стосовного кожного негативного фактору:

Організація архітектурної доступності шкіл – 52%

Недостатній досвід підготовки вчителів до роботи з учнями інклюзивного класу -52 %

Фронтальний метод навчання – 60%

Нетолерантне ставлення до дітей з особливостями розвитку- 52%

Відсутність належних засобів навчання – 40%

Відсутність освітніх програм для інклюзивних класів загальноосвітніх закладів – 44%

Ускладнення умов праці педагогів за рахунок додаткового психологічного та фізичного навантаження – 60%

Для наочності результати опитування подані на рис. 1.3.

Серед сприятливих факторів щодо ефективного забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП було виділено наступні:

Наявна нормативно-правова база в Україні – 60%

Здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами -60%

Наповнюваність класу (у складі - не більше 2-4 учнів з особливими освітніми потребами) -68%

Створення в освітньому закладі спеціальних умов (спеціальні програми, навчальні посібники та підручники, необхідні дидактичні засоби, технічні пристосування - 56%

Залучення до освітнього процесу з дітьми з ООП 2 вчителів: один – педагог-предметник, інший – корекційний педагог (вчитель-дефектолог, сурдо-, тифло-, педагог тощо) – 52%

Створення дружнього до дитини освітнього середовища – 48%

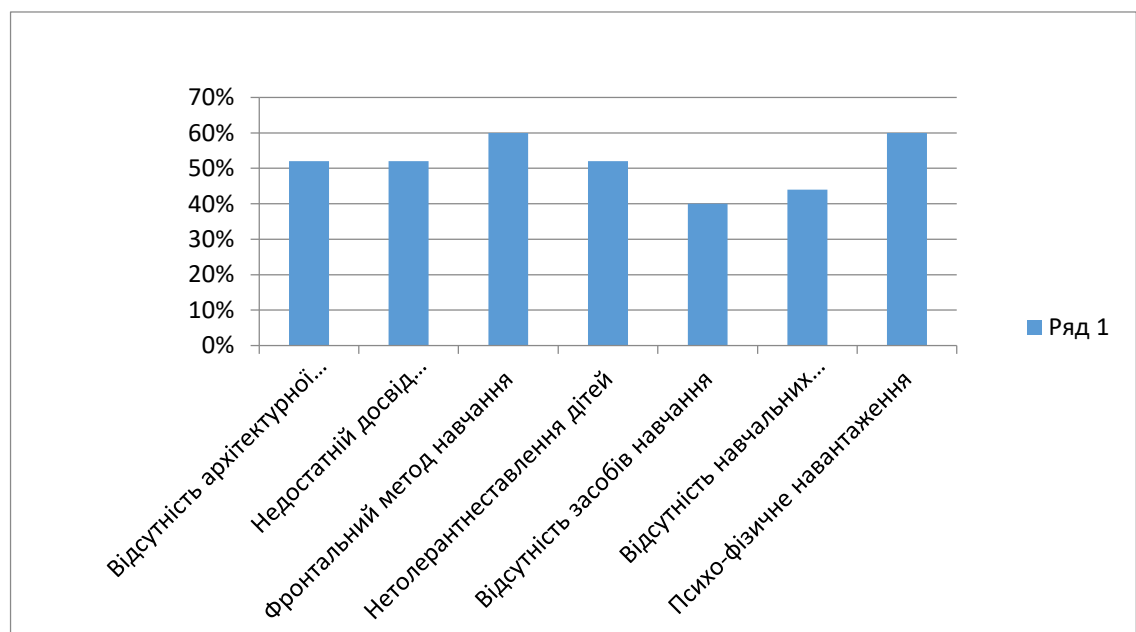

Рис. .1.3. Негативні фактори впровадження інклюзивної форми навчання у освітній процес

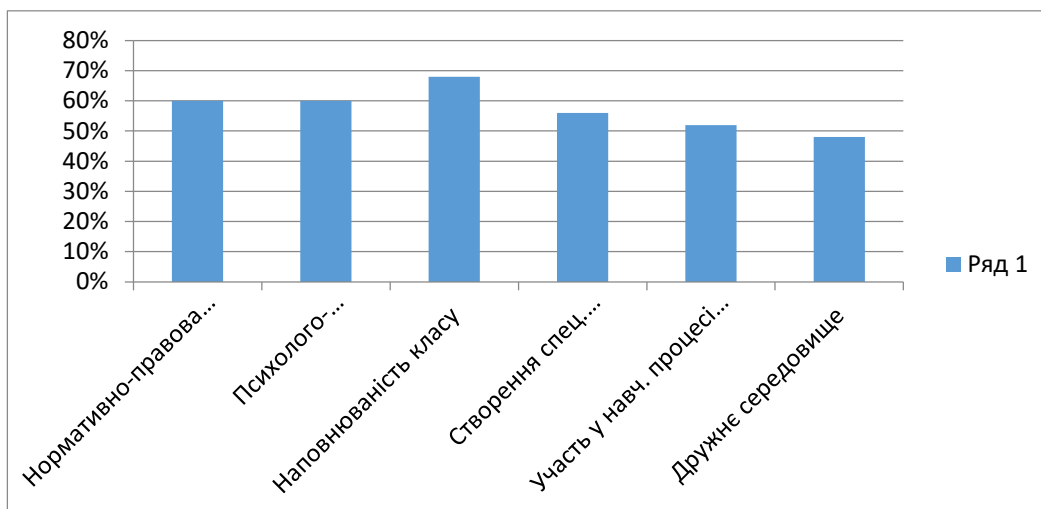

Рис. .1.4. Фактори, що сприятливо впливають на впровадження інклюзивної форми навчання у освітній процес

Аналіз наявності умов у освітньому закладі для проведення логопедичних, сурдо-, тифло- та інших корекційних занять в межах супроводу інклюзивного навчання показав наступні результати:

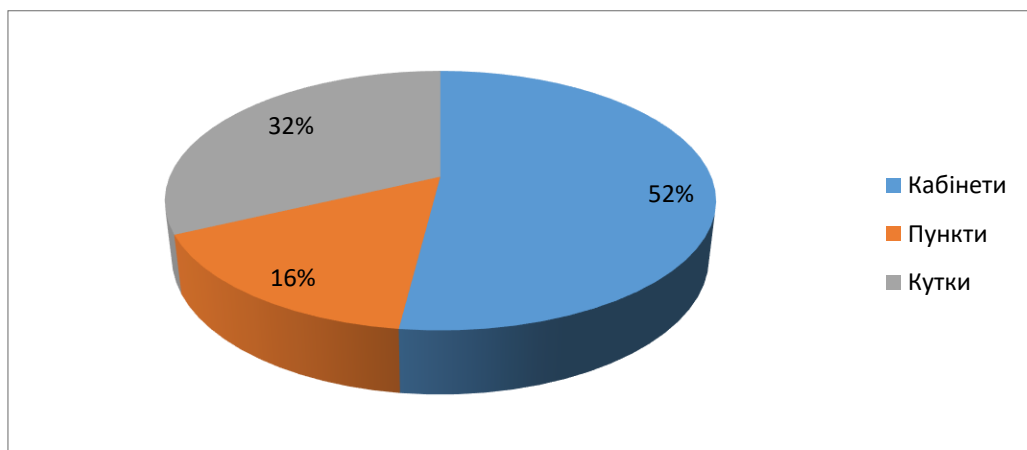

Рис.1.5. Аналіз наявності умов у освітньому закладі для проведення корекційних занять з учнями інклюзивного класу

За результатами опитування, 52% педагогічних працівників вказали, що освітній заклад, в якому вони працюють мають спеціально обладнані кабінети для проведення з дітьми з ООП корекційних занять.

16% педагогів вказали, що корекційні заняття з дітьми проводяться у спеціально обладнаних пунктах, 32% опитаних засвідчили наявність у закладі освіти обладнаних кутків для проведення корекційної роботи з дітьми.

Також у ході проведення дослідження було визначено основні напрямки психолого-педагогічної підтримки дітей, які на думку педагогічних працівників є найбільш ефективні у процесі забезпечення супроводу дітей з ООП:

Психологічна корекція – 60%

Педагогічна корекція – 56%

Соціальна корекція – 44%

Логопедична корекція – 68%

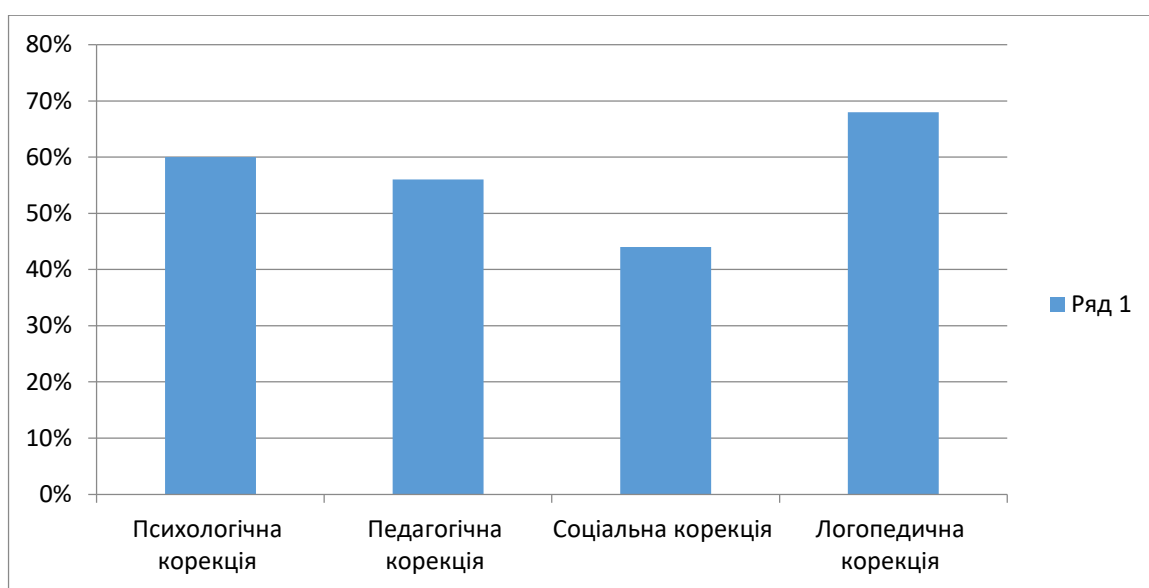

Рис.1.6. Ефективні напрямки психолого-педагогічного супроводу учнів з ООП в інклюзивному освітньому середовищі

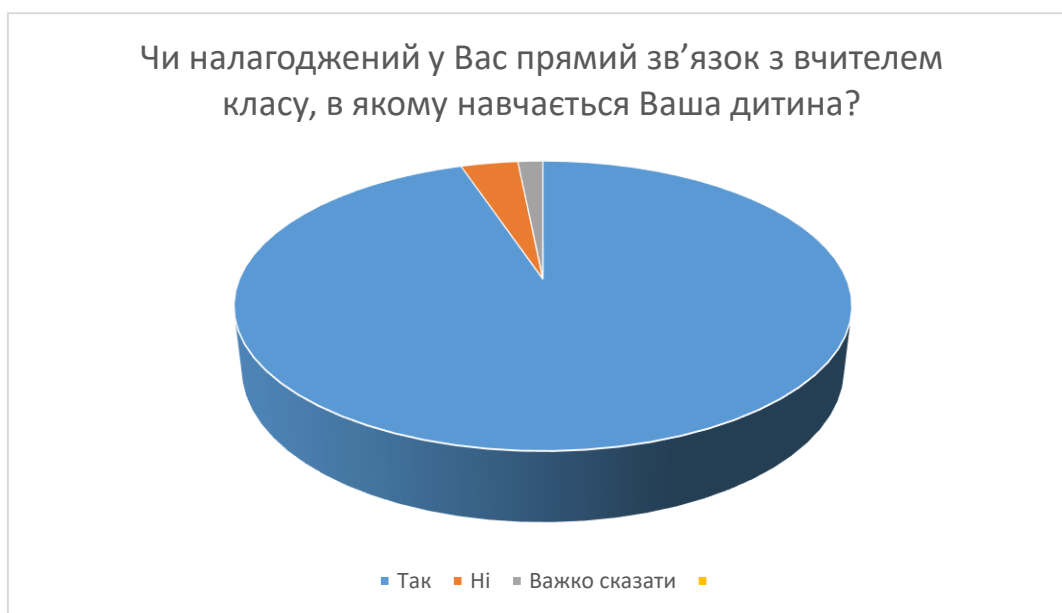
Таким чином, як бачимо із рис. 1.6, на думку педагогів найбільш ефективною у інклюзивному освітньому середовищі є логопедичний та психологічний напрямки підтримки дітей з ООП.

Проведення опитування батьків дітей з ООП щодо стану психолого-педагогічного супроводу дітей дало наступні результати (Додаток Б):

67 % опитаних батьків володіють інформацією, яким чином організовано інклюзивне навчання у освітньому закладі, який відвідує їх дитина. Ми бачимо, що відсоток обізнаності вищий середнього, але вважаємо, що він не є високим показником. Адже батьки є обов'язковими членами команди психолого-педагогічного супроводу і вони мають володіти інформацією про організацію навчання дитини в обов'язковому порядку.

Наступним було питання про прямий зв'язок з вчителем класу, в якому навчається їх дитина. Тут помітна краща тенденція, бо у 85 % опитаних батьків налагоджений прямий зв'язок з вчителем. Ще 60 % опитаних батьків дітей з ООП мають добре налагоджений прямий зв'язок з асистентом вчителя інклюзивного класу, в якому навчається дитина.

Цікавим є момент, що на питання про залученість до роботи в команді супроводу тільки 70% опитаних батьків відмічають, що вони залучені до такої діяльності. Дана тенденція може бути зумовлена тим, що опитування проходив хтось один із батьків і інші 30 % припадають на маму чи батька, який менше залучений до роботи в команді супроводу.

На питання «Чи маєте Ви побажання, пропозиції щодо роботи членів команди супроводу?» 50% батьків вказали на відчуття потреби їх дитини у підтримці з боку асистента дитини.

Таким чином, результати опитування батьків дітей з ООП та їх законних представників вказали на необхідність підвищення рівня залученості батьків до супроводу дитини у освітньому процесі, а також на необхідність налагодження прямого зв'язку з іншими учасниками команди супроводу з метою забезпечення ефективної підтримки дитини та підвищення рівня освітніх послуг, які отримує дитина у інклюзивному освітньому середовищі.

Висновки до 1 розділу

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що значення психолого-педагогічного супроводу як професійної діяльності групи фахівців передбачає ефективну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу за рахунок використання засобів діагностики, профілактики та корекційної роботи і є спрямованими на надання допомоги учням інклюзивного класу у розв'язанні актуальних проблем навчання.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу в освітніх закладах середньої освіти ми виокремили ознаки впровадження інклюзивної освіти у сучасну освітню систему. До основних ознак відносимо:

- гарантію рівного доступу для дітей з ООП до процесу отримання якісної освіти, а також права вибору різних типів закладів освіти та форм навчання;
- поширення практики впровадження інклюзивної освіти у закладах освіти на всіх рівнях;
- реформування системи шкіл-інтернатів та забезпечення отримання освітніх послуг дітьми за місцем їх проживання тощо.

Важливою умовою якісної інклюзивної освіти є виконання своїх завдань та функцій всіма учасниками команди психолого-педагогічного супроводу. Міжособистісні стосунки учасників дійсно мають значний вплив на кінцевий результат і мікроклімат в команді. Важливо розуміти цінність кожного, виявляти підтримку і турботу один до одного. Тільки тоді, спільними зусиллями можна буде дійти до прогнозованого результату.

Опитування серед педагогів та батьків дітей з особливими освітніми потребами з метою аналізу констатувального дослідження стану організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу довело актуальність даної проблеми. Тому вважаємо за потрібне детальніше розглянути практику організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

У розділі теоретично обґрунтовано особливості організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу. Описано сутність партнерської взаємодії під час спостереження та складання ІПР дитини з ООП. Розглянуто аспекти надання якісних послуг на різних рівнях підтримки, а також здійснення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП. Акцентована увага на роботі з учнями інклюзивного класу щодо подолання булінгу, консультування батьків дитини з ООП як необхідна умова успішної організації освітнього процесу учнів інклюзивного класу.

Здійснено аналіз досвіду організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу та розроблено методичний інструментарій щодо якісної роботи команди психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти.

2.1. Педагогічні умови організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу

У цьому параграфі маємо на меті виокремити та обґрунтувати педагогічні умови організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу, а саме:

- *Партнерська взаємодія під час спостереження та складання ІПР дитини з ООП.*
- *Надання якісних послуг на різних рівнях підтримки дитини з ООП.*
- *Здійснення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП.*
- *Консультування батьків дитини з ООП.*
- *Робота з учнями інклюзивного класу щодо подолання боулінгу.*

Партнерська взаємодія— це допоміжний інструмент координування освітнього процесу учнів інклюзивного класу, що має величезний потенціал.

Потенціал партнерської взаємодії в освіті можна розкрити при сформованості в учасників освітнього процесу відповідних компетенцій, прагнення зробити процес освіти ефективним, інноваційним і, відповідно, застосувати творчий підхід до його організації.

Розглянемо особливості складання індивідуальної програми розвитку дитини– ІПР.

За Томіч Л.М. складання ІПР необхідна для реалізації дитиною максимальної можливої самостійності у виконанні завдань повсякденного життя. Програма дозволяє організовувати освіту дітей з ООП з урахуванням всіх потреб. ІПР створюється командою психолого-педагогічного супроводу і базується на узгодженій взаємозалежності всіх суб'єктів діяльності. Індивідуальна програма розвитку спрямована на вдосконалення індивідуальних здібностей дитини для отримання освіти, максимально адаптованої до можливостей кожної дитини (Томіч Л.М., 2019, 355-359).

При створенні ІПР команда супроводу зобов'язана дотримуватися певних принципів:

- Послідовності (даний принцип забезпечує єдність діагностики корекції та розвитку дитини);
- Безперервності (принцип гарантує безперервну підтримку та допомогу на весь період супроводу);
- Адаптивності (принцип, який передбачає допомогу в конкретному випадку);
- Забезпечення (має на меті забезпечення гарантованих законом прав дітей з ООП щодо охорони здоров'я, утримання, виховання, та захисту законних прав та інтересів)

Дотримання даних принципів можливо тільки за умови партнерства вчителів, адміністрації, батьків та різнопрофільних спеціалістів.

Основна відмінність в рамках складання і реалізації ІПР прослідковується у різноманітності етапів. Наприклад, етап діагностичної

роботи забезпечує належний розвиток дітей з ООП, здійснює їх всебічне навчання та готує рекомендації щодо надання психолого-медико-педагогічної допомоги в дусі просвітництва.

Етап корекційно-розвиткової роботи дбає за надання допомоги в освоєнні освіти та корекції недоліків фізичного та/або розумового розвитку дітей з урахуванням поліпшення можливостей здоров'я в дусі глобальної освіти. Він сприяє формуванню в учнів інклюзивного класу універсальних процесів (спеціальних, регулятивних, навчальних, комунікативних) як окремої складової забезпечення якісного інклюзивного навчання для дитини з ООП.

Консультативний етап забезпечує безпеку спеціального супроводу дітей з ООП, здійснюється диференціація психолого-педагогічних умов навчання, розвитку, корекції та соціалізації.

Не менш важливим є етап інформаційно-просвітницької роботи, що спрямований на активне вирішення питань, що виникають під час всієї діяльності КППС.

Кравченко О. (2020) поділилася проблемою в межах застосування підходів адаптації та модифікації освітніх програм вчителі вказують на певне «спрощення», що є недопустимо в роботі з учнями інклюзивного класу. Також, великою помилкою можуть бути завищені очікування від педагогів і сподівання на «швидкі результати» дитини з ООП. Саме тому педагогам варто розглядати індивідуальну програму розвитку як гнучкий інструмент, який можливо і важливо змінювати залежно від потреб дитини та її індивідуального прогресу.

Індивідуальна програма розвитку включає в себе навчальний план, який являє перелік предметів і вказано чи це адаптований, модифікований або типовий предмет. Частина предметів може бути адаптована, частина – модифікована, а ще частина за типовою освітньою програмою. Тут має бути індивідуальний підхід на кожному предметі відповідно до кожного учня.

Індивідуальна навчальна програма має прописані короткострокові і

довгострокові цілі. Якість роботи команди проявляється в тому, що зміни в цілях вносяться, бо дитина у процесі навчання досягає поставлених цілей і тоді потрібно ставити нові.

Савінова Н.В. (2020) відмічала, що вчитель інклюзивного класу та вихователь інклюзивної дошкільної групи мають ознайомитися з висновком ІРЦ для розуміння особливостей дитини. Вони є активними учасниками групи, яка розробляє ІПР дитини, тому повинні:

- створювати атмосферу в класі на основі взаємної поваги, довіри та підтримки;
- практикувати різні форми роботи на соціальну спрямованість і створюють умови для розвитку соціального співробітництва;
- навчити своїх вихованців ставити цілі і досягати їх;
- формувати навички критичного мислення;
- організовувати середовище так, щоб усі учні реалізовували свої можливості у засвоєнні знань та вмінь;

Аналізуючи інформацію вище ми розуміємо, що навіть на етапі роботи вчителя інклюзивного класу і вихователя інклюзивної дошкільної групи прослідковується партнерська взаємодія (Савінова Н.В., Середа І.В., 2018).

Таким чином плідна співпраця освітніх закладів з ІРЦ є запорукою ефективного впровадження програми розвитку та навчання дітей, що мають особливі освітні потреби на базі загальних освітніх закладів. Після проведення комплексного оцінювання розвитку дитини надається висновок, який має бути врахований під час створення освітніх умов для дитини та є рекомендацією для працівників освітніх закладів щодо обов'язкового виконання.

Плідна співпраця керівників та інших працівників інклюзивних освітніх закладів має на меті підвищення ефективності процесу створення інклюзивного середовища на базі конкретного закладу для дітей, що мають особливі освітні потреби, а також підвищення рівня розвитку системи

інклюзивної освіти в Україні в цілому.

У ІПР докладно описано освітні труднощі учнів інклюзивного класу, які виявляють фахівці у закладі освіти. При цьому використовуються дані про актуальну зону розвитку дитини. Ця інформація також міститься у висновку щодо проведення комплексного оцінювання ІРЦ.

За Лещук Н. основним завданням роботи команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП є вивчення труднощів дітей у межах освітнього закладу з метою розробки та впровадження індивідуальної моделі підтримки дитини та досягнення найкращих результатів (Лещук Н., 2017).

У графі «Потреби» ІПР має бути деталізована інформація, які напрямки розвитку дитини, її знання, вміння та навички мають бути покращені, розвинуті, сформовані, вдосконалені, доведені до автоматизму з метою забезпечення прогресу розвитку або утримання на належному рівні.

ІПР складається на 1 навчальний рік, тому і виявлені потреби дитини з ООП мають носити конкретний характер. Окремі потреби протягом навчального року також можуть додаватися до ІПР, а інші втратити актуальність. З урахуванням цього, необхідно проводити систематичний моніторинг якості процесів щодо забезпечення належного рівня підтримки дитини з ООП, за який відповідальна команда психолого-педагогічного супроводу дитини.

Фомічова Л. І (2017) виокремила параметри проведення аналізу актуальних можливостей учнів на основі яких визначається рівень підтримки у закладі освіти. «До основних параметрів відносять:

- актуальний рівень розвитку;
- рівень мовленнєвого розвитку (зрозумілість/виразність/спрямованість мовлення, обсяг словникового запасу);
- особливості поведінки (взаємодія з іншими, адекватність реакцій);
- особливості поведінки в навчальній ситуації (дотримання інструкцій, можливість сидіти за партою, критично оцінювати свою роботу);

- адаптивність поведінки (орієнтація у просторі класу, школи, дотримання правил та вимог);
- загальна характеристика діяльності (темп, працездатність, способи подолання втоми);
- індивідуально-типологічні особливості (темперамент, характер, мотивація, інтереси, комунікативні здібності)» (Фомічова Л.І., 2013).

Вважаємо за потрібне розглянути рекомендації які необхідні для організації освітнього процесу дитини з ООП відповідно до наведених нижче пунктів складання ІПР дитини:

1) Рекомендований рівень підтримки:

Важливою зміною є те, що рівень підтримки тепер визначається фахівцями відштовхуючись не від нозології, а від потреб дитини.

2) Адаптація та модифікація освітнього середовища.

3) Потреба у використанні.

4) Потреба в додаткових заняттях.

Дитина потребує проведення додаткових занять, якщо вона має II–V рівень підтримки, та не потребує, якщо має I рівень підтримки.

5) Потреба в консультації з.

6) Наявність індивідуального навчального плану.

Виокремлюють п'ять рівнів підтримки. Якщо це I рівень підтримки, то його можуть визначити фахівці команди супроводу. Відповідно (2-5 рівні) визначаються фахівцями ІРЦ. Підтримка на першому рівні здійснюється ресурсами освітнього закладу тут створення інклюзивного класу не передбачається.

Вже на другому рівні підтримки з'являються потреби для створення інклюзивного класу. Тут виникає потреба для відкриття посади асистента вчителя. На другому рівні підтримки в класі може навчатися не більше 3 дітей.

Третій рівень вважається помірно складним, тому в класі може бути не більше двох дітей такого типу. Крім асистента вчителя, фахівці можуть порекомендувати надати дитині асистента. До 20% фінансування витрачається

на додаткове обладнання, і ці діти отримують до 4 годин корекційних занять на тиждень. Як і на рівні 2, дитина може потребувати адаптації навчальної програми.

Найбільші труднощі мають діти на 4 та 5 рівнях. У класі може бути лише одна дитина зі значними (4 рівень) або тяжкими (5 рівень) труднощами. В обох випадках дитина потребує асистента, адаптації або зміни навчальної програми, а іноді і результатів навчання. До 35% фінансування може бути використано на додаткові навчальні посібники.

Четвертий рівень передбачає до 6 корекційних занять на тиждень. На п'ятому рівні – вісім занять, а також дозволяються використовувати альтернативні та спеціальні методи навчання, заняття з самообслуговування тощо.

Школа може змінити рівень підтримки в межах суміжного рівня, якщо після консультацій з освітньою консультативною групою та за погодженням з батьками це буде вважатися таким, що відповідає найкращим інтересам дитини. Це не стосується першого рівня (Обухівська А.Г., 2019).

Отже, для надання якісних послуг на різних рівнях підтримки команді психолого-педагогічного супроводу необхідно проводити зустрічі за участі спеціалістів ІРЦ, щоб визначити рівень групи підтримки. Від рівня підтримки буде залежати рівень надання послуг.

Одним із основних завдань команди психолого-педагогічного розвитку дітей з ООП є проведення моніторингу динаміки розвитку дітей зазначеної категорії за рахунок взаємодії з їх батьками або законними представниками, а також працівниками закладів освіти, в яких навчаються діти з ООП. Проведення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП має проводитись відповідно до таких законодавчих актів: 3-ю України «Про освіту», 3-ю України «Про дошкільну освіту», 3-ю України «Про загальну середню освіту» (зі змінами), Постанови КМУ від 12.07.2017 №545(зі змінами) «Про затвердження положення про інклюзивно-ресурсний центр», а також плану Інклюзивно-ресурсних центрів.

Максимова О.О. метою проведення зазначеного виду моніторингу вбачала у визначенні динаміки розвитку дітей з ООП, визначення стану реалізації завдань, які містяться в ІПР, а також стану організації освітнього процесу у ЗЗСО.

Моніторинг має проводитись для виявлення та відстежування тенденцій у процесі розвитку дітей з ООП, а також рівня якості інклюзивної освіти у ЗЗСО, встановлення рівня відповідності фактично отриманих результатів освітньої діяльності поставленим цілям та завданням, виявлення причин можливих відхилень щодо досягнення поставлених цілей.

Моніторинг є пролонгованим у часі спостереженням за дитиною, яка має ООП, проведення поточного оцінювання змін у процесі її розвитку, а також визначення напрямків подальшої роботи щодо досягнення заданих параметрів розвитку дитини.

Моніторинг передбачає визначення стану розвитку дитини та динаміку її досягнень, проведення оцінювання знань, умінь та навичок дитини, яка має ООП (Максимова О.О., 2018).

Проведення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП за Нікуліною Г.Ф. передбачає дотримання наступних принципів:

- принципу системності та систематичності;
- принципу доцільності;
- принципу прозорості проведення моніторингових процедур;
- принципу відкритості;
- принципу безпеки персональних даних;
- принципу об'єктивності одержаних результатів та їх аналізу під час проведення моніторингу.

Проведення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП має носити систематично-періодичний характер та проводитись відповідно до розробленого та затвердженого графіка проведення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП, а також бути особистісно-орієнтованим щодо визначення динаміки розвитку дітей з ООП (Нікуліна Г.Ф., 2017).

Отже, проведення моніторингу передбачає послідовного дотримання наступних етапів:

1. Етапу планування та підготовки проведення моніторингу.
2. Етап розробки анкет, таблиць та програм проведення моніторингу.
3. Етап безпосереднього проведення моніторингу.
4. Етап збору та обробки результатів проведення моніторингу.
5. Етап аналізу та інтерпретації результатів моніторингу.
6. Етап оприлюднення результатів проведення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП.

Під час проведення моніторингу доцільно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні і цифрові технології, моніторинг може проводитись також дистанційно.

Виховання дитини- це величезна відповідальність. А коли дитина має особливі освітні потреби, виклики можуть здаватися ще страшнішими. Батькам або опікунам таких дітей може знадобитися додаткова практична та емоційна підтримка, щоб допомогти відстоювати інтереси дитини, не допустити дискримінацію і порушення прав дитини, а також поважати їх індивідуальні особливості. Батьки мають бути рівноправними та активними членами команди психолого-педагогічного супроводу. Поява нового члена сім'ї завжди передбачає зміни, і якщо це дитина з ООП, ці зміни можуть бути ще більш різкими. Тому це нормально, що це викликає певний рівень невизначеності та стресу.

Касілова Л.С. досліджувала проблеми сімей, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами і зазначала, що під вантажем багаточисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти особливість дитини. Якщо особливість дитини діагностовано до народження, це дає сім'ї час, щоб організувати себе та проконсультуватися із спеціалістами, які можуть підтримати та порадити їм. Отримувати такі новини ніколи не легко.

Оскільки кожен випадок унікальний, батьки ніколи не реагують однаково. Батьки завжди повинні мати можливість висловити свої почуття та реакцію на цей діагноз, не боячись осуду оточуючих. Відповідно поява дітей спонукає подружжя оцінити свій робочий час, професійну мобільність... і таким чином спланувати спосіб догляду за дитиною. Статус інвалідності чи ні, організація сім'ї, а також ролі та місця кожного члена сім'ї змінюються. Нарешті, прийняття діагнозу та наступного прогнозу часто супроводжується періодом адаптації, що дає змогу організувати елементи, щоб гарантувати дитині хорошу якість життя та благополуччя, одночасно готуючи майбутнє.

Хоча ці цілі не дуже відрізняються від інших батьків – факт, що вони хочуть кращого для своєї дитини – засоби та ресурси для їх досягнення часто відрізняються (Касілова Л.С., 2013).

Важливість підтримки співпраці з батьками окреслюються і на законодавчому рівні. Зокрема, Закон України «Про загальну середню освіту» засвідчує, що «батьки є учасниками освітнього процесу і мають право:

- вибирати освітні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей;
- приймати рішення щодо участі в інноваційній діяльності освітнього закладу;
- обирати і бути обраним до органів громадського самоврядування закладів освіти;
- звертатися до відповідних органів управління освітою з питань навчання і виховання дітей;
- захищати законні інтереси дітей».

Батьківська пара залишається наодинці, зіткнувшись з часто руйнівним повідомленням про інвалідність. З визначення діагнозу починається низка питань і страхів, траур по дитині про яку вони мріяли, і перехід у невідомий світ. Відповідно їм просто необхідна підтримка. Ми окреслили найбільш важливі на нашу думку, поради батькам, які виховують дитину з ООП.

Дізнайтеся якомога більше про особливість вашої дитини: чим більше ви знаєте, тим краще можете допомогти. Цей початковий етап дослідження дозволить вам обговорити з професіоналами, які зможуть пояснити вам, через що проходить ваша дитина, а також пояснять, як найкраще підтримувати її на всіх етапах розвитку. Ви зустрінетеся з мережами підтримки, професіоналами та благодійними організаціями, які можуть супроводжувати вас, проконсультувати та надати вам інформацію та доступ до найновіших фізіотерапевтичних методів, адаптованих до патології вашої дитини, які допоможуть покращити та зберегти м'язову силу, гнучкість, гнучкість вашої дитини, баланс і моторику.

Здійснюйте моніторинг доступних грантів для вашої дитини. Це і державна допомога, і фінансова допомога на купівлю спеціального обладнання, і доступ до освіти, і транспорт, і пристосування житла для вашої дитини. Цей пошук інформації має бути постійним, щоб бути в курсі нових розробок і доступної підтримки. Двері відкриваються для тих, хто в них стукає.

Школи та інші освітні заклади, а також місцеві асоціації часто мають програми, розроблені для батьків і сімей дітей з ООП. Існують також дискусійні групи, які збирають людей, щоб вони могли поділитися своїм досвідом.

Литовченко С.В. (2018) наголошувала, що «батьків дітей з особливими потребами необхідно:

1. Навчити краще розуміти внутрішній стан дітей та стати компетентними захисниками їхніх прав та інтересів.
2. Оцінити потреби та забезпечити надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами.
3. Забезпечити інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного зростання у відстоюванні прав і інтересів дітей з особливими потребами.

4. Спонукаати до розвитку активної громадянської позиції, сприяти створенню батьківських організацій».

Основною метою роботи із сім'ями, які виховують дитину з ООП, є надання актуальної інформації. Це можуть бути програми коучингу, де батьки знайдуть професіоналів, які проконсультують їх щодо конкретних потреб дитини та того, як вона розвиватиметься в більш-менш довгостроковій перспективі.

У той же час сімейні об'єднання є для того, щоб підтримати їх морально, особливо в перші роки, які часто є найскладнішими для батьків. Зустрічі та спілкування з родинами, які пройшли або переживають ті самі ситуації, допомагають дитині взаємодіяти з іншими дітьми з такою ж особливістю в безпечному, зручному та сприятливому середовищі.

Співпраця з закладом освіти має фундаментальне значення для того, щоб дитина отримувала належну підтримку. Підтримуючи міцний зв'язок із асистентом дитини чи його вчителем, батьки зможуть тримати їх у курсі різноманітних досягнень, щоб вони могли адаптувати навчання та надати дитині найкращі можливості щодо вправ. Командний дух, соціальна інтеграція та створення посилення, одночасно забезпечуючи більш традиційне вивчення літер і цифр. Команда психолого-педагогічного супроводу може рекомендувати батькам такі види діяльності, що сприятимуть розвитку і соціалізації дітей з ООП.

Кузьмук Л.І. у роботі з батьками рекомендує:

- співпрацювати з освітнім закладом дитини;
- спілкуватися з іншими сім'ями, які стикнулися з такими ж викликами;
- планувати розваги та долати всі страхи навіяні суспільством;
- дозволяйте спілкування дитини із різними віковими категоріями людей;
- використовуйте на максимум можливості арт-терапій та анімало-терапій;
- розвивайте унікальні здібності своєї дитини.

Пропонуємо більш детальну характеристику вище перелічених рекомендацій. Співпраця з системою освіти чи догляду вашої дитини має фундаментальне значення для того, щоб дитина отримувала належну підтримку. Підтримуючи міцний зв'язок із асистентом дитини чи його вчителем, ви зможете тримати їх у курсі різноманітних досягнень, щоб вони могли адаптувати навчання та надати вашій дитині найкращі можливості щодо вправ. Командний дух, соціальна інтеграція та створення посилення, одночасно забезпечуючи більш традиційне вивчення літер і цифо.

Спілкування з сім'ями дітей з такими ж особливостями може бути великою практичною та емоційною допомогою, дозволяючи вашій дитині спілкуватися з людьми, які її розуміють, і створити міцну дружбу та зв'язки. Це обов'язково допоможе їхньому емоційному розвитку. Під час дослідження ви неодмінно зустрінете різні групи та клуби, які допомагають дітям займатися спортом, а також інші види дозвілля, адаптовані до їхніх інтересів. Не соромтеся дати їм шанс, ви зможете завести чудових друзів і розвинути хорошу мережу підтримки.

Неформальні заходи дозвілля та інші можливості для спілкування (наприклад, невелика вечірка на день народження вашої дитини) також дуже важливі. Щоб максимально використати ці події, поспостерігайте, які діти найкраще ладнають із вашими, які ігри та заняття вони віддають перевагу та як довго вони терплять соціалізацію – часто короткі періоди соціалізації є найкращими.

Ідея познайомитися з новими друзями, які ведуть таке ж повсякденне життя, як і ви, спочатку може здатися страшною, але не хвилюйтеся – часто найкращі зустрічі трапляються тоді, коли ви найменше їх очікуєте.

Не завжди шукайте дітей одного віку. Спілкування з людьми різного віку може бути дуже корисним. Якщо ваша дитина спілкується з молодшими дітьми, це може допомогти їм взяти на себе лідерську роль і почуватися важливою як старша, відповідальна дитина. Дружба зі старшими дітьми також може бути позитивною. Рівень їхнього терпіння та зрілості також різний, тому

вони зможуть взаємодіяти з вашою дитиною на глибшому рівні, обговорюючи їхні спільні інтереси.

Домашня тварина може дуже добре доповнити наявні дружні стосунки вашої дитини та може посилити її відчуття щастя та товариства. Догляд за домашнім улюбленцем може розвинути у них почуття відповідальності та співчуття, водночас даючи можливість безумовно любити.

Пам'ятайте, що виховувати домашнього улюбленця – це величезна відповідальність, тому робіть це, лише якщо ваша дитина та сім'я мають час і ресурси, щоб забезпечити їм турботу та увагу, яких вони заслуговують. Дитячі ферми та зоопарки часто є нагодою для дітей провести час із тваринами, не турбуючись про них.

Існують і інші приклади анімалотерапії, наприклад терапія на кінній їзді та використання терапевтичних собак.

Діти з ООП часто можуть відчувати себе нижчими за інших. Отже, це означає, що важливо підвищити їхню самооцінку, додавши їм впевненості у своїх силах. Завжди будьте чесними зі своєю дитиною щодо природи її особливостей, які вона тягне за собою, але також зосередьтеся на можливостях, доступних для неї, і речах, які вона може досягти. Важливо розуміти, що вони важливі, як і будь-якій людині, і що вони теж мають право на світле майбутнє.

Бажання «переплюнути» важливе для дітей з фізичними вадами. Спорт – це гарна можливість для них відкрити своє тіло і таким чином переступити межі, які вони часто нав'язували собі. Поговоріть з медичними працівниками, щоб визначити, який вид спорту найкраще підійде вашій дитині, і дізнайтеся про відповідні групи.

Нарешті, найважливіше, щоб ваша дитина жила життям, про яке вона завжди мріяла, поєднуючи навчання та відпочинок із задоволенням і відповідальністю, а ви, як батько чи опікун, допомагали їй у її розвитку та розділяли її перемоги (Кайдалова Г.П., 2016).

Консультування батьків, які виховують дітей, що мають ООП на половину залежить від співпраці. Кандиба М.О. (2013) пропонував здійснювати різноманітні форми групової роботи. До них можна віднести:

- тематичні консультації;
- дні відкритих дверей;
- відкриті заняття;
- анкетування;
- інформаційно-методичні виставки;
- тематичні консультації тощо.

Батьківські збори також є важливою формою групової роботи. Зокрема, на перших батьківських зборах спеціалісти вводять батьків у особливості інклюзивної освіти. Знайомлять із метою, завданнями та різноманітними методами, які будуть використовуватися у роботі з дітьми. На цьому етапі важливо сформулювати адекватні очікування з боку батьків та максимально дізнатися про всі нюанси та традиції сім'ї, щоб не створювати для дитини додаткового навантаження, коли все нове і невідоме.

Відповідно, на подальших батьківських зборах батькам розповідають про досягнення дитини або моменти коли виникають труднощі. На цьому етапі важливо бути щирими та відвертими один перед одними. Не до кінця достовірна інформація подана командою супроводу задля «покращення» результату, або низька співпраця з боку батьків може нашкодити дитині.

Отже, роботу з сім'ями команди психолого-педагогічного супроводу дитини доцільно проводити за наступними напрямками:

- активна взаємодія всіх учасників;
- взаємна підтримка;
- інформаційна обізнаність;
- співпраця із освітнім закладом;
- спілкування з сім'ями, які також виховують дитину з ООП і не тільки;
- активне проведення часу із дитиною тощо.

На сьогоднішній день повага до відмінностей є актуальною і вже не викликає таких бурхливих реакцій в суспільстві як було раніше. Але, нажаль, ще зустрічаються випадки не тактовності з боку оточення. Часто в закладах освіти учні інклюзивного класу можуть стикнутися з булінгом.

З метою попередження виникнення та подолання булінгу до дітей, які мають ООП зі сторони однолітків необхідно вжити заходів щодо створення толерантного освітнього середовища.

Деленко В.Б. (2017) у роботі з дітьми щодо формування толерантності включає такі етапи:

- інформаційно-пізнавальний етап;
- емоційно-вольовий етап;
- мотиваційно-поведінковий етап.

Розглянемо детальніше кожен із вище вказаних етапів. Інформаційно-пізнавальний включає:

- формування уявлення дитини про саму себе,
- формування ставлення дитини до себе як до особистості,
- ознайомлення дітей з моральними якостями людини,
- пояснення дітям таких понять як «терпимість», «толерантність», «доброзичливість», «милосердя»,
- формування знань про навколишнє середовище та необхідність мирного співіснування з іншими людьми.

Метою цього етапу є засвоєння загальної інформації, та отримання і усвідомлення знань, що є необхідними для формування в них толерантності.

Найкраще засвоєння нової корисної інформації проходить у нестандартній формі, зокрема це можуть бути ігрові технології. Діти будь-якого віку з інтересом сприймають ігрові сценарії та активно включаються у роботу.

Під час роботи з дітьми на першому етапі можна використати ігрові технології:

- дидактичні ігри,
- сюжетно – рольові ігри,
- творчі ігри тощо.

Розглянемо приклади ігор, що можуть бути використані на інформаційно-пізнавальному етапі, за Кайдаловою Г.П.:

Гра «Хто я»

Під час гри діти мають спитати себе «Хто я?» , їм пропонуються різноманітні картинки та вирізки з газет та журналів , з яких вони мають створити колаж про себе.

Гра «Обмін ролями»

Під час гри діти повинні об'єднатися в пари: в яких – одна дитина має виконувати роль батька, а інша - дитини. Кожна пара має виконати діалог при вирішенні певної проблемної ситуації. Кожен учасник має дотримуватися власної ролі. Наприклад: дитина просить батька купити їй нову іграшку, або вона побилася з іншою дитиною та прийшла по допомогу до батька.

Гра «Словесний портрет»

Дітям пропонується за певний час створити словесний портрет толерантної людини. Описати, якою вона є, що є характерним для неї, які має орієнтири та інтереси у житті. Вчитель має звернути увагу дітей на те, щоб вони визначили основні ознаки толерантної людини, описали її поведінку, її відношення до себе та інших, описала її позитивні якості.

Гра «Продовж речення»

Вчитель має запропонувати дітям продовжити початок наступних речень:

Доброю є людина, яка ...

Злою є людина, яка ...

Чемною є людина, яка ...

Чесною є людина, яка ...

Скромною є людина, яка ...

Жорстокою є людина, яка ...

Егоїстичною є людина, яка ...

Грубою є людина, яка ...

Чуйною є людина, яка ...

Вихованою є людина, яка ...

Вправа „Квітка милосердя ”

Вчитель задає дітям питання про людей з ООП, наприклад:

- Хто бачив людей, що мають з ООП?
- Як ми маємо ставитися до них?
- Як ми можемо їм допомагати?

Науковець Касілова Л.С. у праці «Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення» надала детальні рекомендації вчителям інклюзивного класу. Зокрема, вона зазначила, що вчитель має пояснити дітям, що дорослі люди та діти з ООП такі самі люди як і всі інші. Так само полюбляють сміятися, дружити, займатися цікавими справами. Ці люди мають такі ж права як у всіх людей: щодо отримання навчання, лікування, право мати сім'ю. Вчитель має наголосити, що люди з особливими потребами потребують особливої уваги з боку оточуючих, підвищеної турботи та допомоги. Вчитель може запропонувати дітям ситуацію, коли вони хочуть дістати цікаву книжку з верхньої полиці, до якої не можуть дотягтися. І запитує, що вони відчуватимуть у даній ситуації і як можна їй зарадити. І пояснює, що так само люди з особливими потребами потребують співчуття та допомоги інших людей. Вчитель пропонує дітям згадати та подумати, яким чином можна їм допомогти. Після цього кожна дитина отримує пелюстку квітки, може за бажанням заплющити очі та розповісти, як можна допомогти дітям з ООП та викладає пелюстку до серединки квітки, таким чином створюється квітка милосердя та добра (Касілова Л.С., 2013).

Також цікавою для дітей може виявитися така гра «Компліменти», діти мають стати у коло, кожний учень повинен зробити комплімент іншому учню, що стоїть від нього зліва. Обов'язковою умовою проведення ігри –

звернення до свого сусіда на ім'я. Учень має сказати своєму сусіду щось приємне. А той учень, якому кому призначений комплімент, має висловити свою подяку та повернути комплімент, починаючи свою промову з наступних слів: «А ви...» або «А у вас...». Діти висловлюють компліменти один одному по колу. Дана гра сприятиме встановленню дружньої атмосфери у колективі та створить гарний настрій у всіх учасників.

Під час участі в іграх, діти навчаються говорити приємні іншим слова та робити гарні вчинки, розуміти жарти один одного, приймати самостійні рішення, допомагають іншим учням відстоювати свої права та проявляють доброзичливість і чуйність до оточуючих.

На емоційно-вольовому етапі роботи з учнями щодо формування в них толерантного ставлення до однолітків передбачається проведення з ними роботи, яка сприяє розвитку їх емоційно-чуттєвого досвіду та ціннісних орієнтирів.

Метою даного етапу є формування умінь розрізняти та робити оцінку власних емоційних станів і почуттів, а також інших учасників, розвиток здатності дітей до емпатії та доброзичливих емоційних проявів у взаємовідносинах з іншими дітьми. Важливим для вирішення є навчання дітей щодо прояву власної симпатії до інших, прояву співчуття, інтерес та уважності до інших.

Було відібрано та частково запозичено у науковому дослідженні А.Коваленко ряд ігор на самооцінювання і саморегуляцію дітей, а також ігри щодо подолання негативних емоцій, а також ігри що сприяють емоційному розвитку дітей.

Розглянемо приклади ігор, що можуть бути застосовані на емоційно – вольовому етапі виховання в учнів толератності.

Гра «Поділимося добротою з друзями»

Учням пропонується стати у коло та по черзі потиснути один одному руки, діти мають привітатися, додаючи одночасно до вітання свої побажання іншим. Наприкінці гри учні мають обрати найкраще побажання. Другий

варіант проведення гри: учні мають за допомогою використання жестів та міміки продемонструвати радість від зустрічі з іншими та продемонструвати без використання слів свої побажання сусіду.

Гра «Скринька, скринька, розкажи і усім нам покажи»

Вчитель пропонує учням подивитись на певну скриньку та пофантазувати на тему того, що вона є чарівною. Вчитель пояснює, що зазирнувши в чарівну скриньку можна когось побачити. Вчитель розповідає дітям про те, що мешканець скриньки- єдиний у світі, тільки її мешканець так усміхається та має такі гарні риси зовнішності та характеру, що мешканець є ні на кого не схожим та неповторним, і є найціннішим скарбом планети. Далі вчитель запитує, чи хочуть діти дізнатися, хто мешкає у скриньці і пропонує кожному учню подивитись в неї, але не розкривати таємницю іншим учням, поки всі учні не зазирнуть до скриньки. Наприкінці гри вчитель запитує у класу, кого учні побачили у скриньці і пояснює, що кожен з них є найважливішою людиною на землі, адже у скриньці знаходилося дзеркало і кожний учень побачив в ній себе.

Гра «Скульптор»

Вчитель пропонує учням скласти із позитивних характеристик образ свого друга та розповісти класу про його гарні особливості характеру, смаки та уподобання, звички та особливості поведінки, а також про те, як гарно він вміє дружити.

Гра «Гроно винограду»

Учні пропонується стати у коло та передати один одному гроно винограду. Вчитель має звернути увагу на величину та вагу винограду. Потім учні знову передають гроно, але відриваючи тільки по одній виноградині. Вчитель має підкреслити та наголосити на тому, якщо колектив людей є дружнім, то люди є сильними, їх ніхто не образить їх, а якщо кожен буде сам по собі, то люди будуть слабкими та вразливими.

Вчитель також може запропонувати учням виконання інших ігрових вправ:

- про дружбу, таких як «Зроби подарунок другу», «Скажи комплімент», зробити колективну аплікацію «Хоровод дружби» тощо;
- вправи та тему сім'ї, запропонувати створити «Емблему сім'ї», запропонувати тему обговорення «Я люблю своїх рідних, чому...», провести дозвілля «Мама, тато, я - дружна сім'я» тощо;
- створити маски емоцій та змодельовати ситуації відповідно до різних емоцій);
- запропонувати пограти у різноманітні імітаційні ділові ігри щодо відпрацювання міжособистісних відносин у звичайних життєвих ситуаціях наприклад «У магазині», «У транспорті», «У мене задзвонив телефон» тощо.

На мотиваційно-поведінковому етапі необхідно сформувати в учнів навички щодо толерантних взаємовідносин між один одним. Перед вчителем інклюзивного класу ставиться необхідність виконання наступних завдань:

- 1) формування в учнів вміння стримувати прояв власних негативних емоцій та проявляти терпимість під час відстоювання власної позиції;
- 2) формування в учнів здатності відгукуватися на допомогу іншим, хто її потребує, формування здатності проявляти турботу та співчуття до інших;
- 3) розвиток навичок щодо конструктивної та компромісної взаємодії з іншими.

Необхідно звернути увагу, щоб учні під час під час взаємодії з іншими в ігровій, трудовій та художній діяльності навчалися керувати власними емоціями, що є основою формування толерантних відносин з оточуючими. Так як дуже часто у дітей можуть виникати сильні емоції, що можуть призвести до прояву егоїзму та деструктивної поведінки, виникнення конфліктних ситуацій та агресії. З метою формування в учнів здатності до стримування власних негативних емоцій та відстоювання своїх потреб та інтересів прийнятним для оточення способом з одночасним досягненням

власної мети, доцільно провести наступні тренінги та вправи.

Тренінг емоційної стриманості „Візьми себе в руки”

Вчитель має пояснити учням, що коли вони є схвильованими, або сердитими та хочуть вдарити іншого або щось розкидати навкруги, то необхідно скористатися простим способом довести самому собі, що можна взяти себе в руки та стриматися, тим самим показати свою силу волі. Для виконання цього завдання необхідно охопити долонями свої лікті та дуже сильно притиснути їх до грудей. Таке положення тіла представляє собою позу стриманої людини. А для того, щоб в учнів не накопичувалися негативні емоції та агресія, вони мають проявляти їх прийнятними в оточенні способами, наприклад:

- пом'яти та розірвати стару газету,
- побитися з іншими надувними молотками або подушками,
- побити боксерськими рукавичками по груші,
- покричати у подушку,
- намалювати власну злість чи образу та інтенсивно замалювати і покреслити її, можна навіть розірвати малюнок наприкінці.

Вправа „Вмій чемно відмовити”

Метою використання даної вправи є навчання учнів складати діалоги, висловлювати власну точку зору, відстоювати власну позицію у різних ситуаціях.

Перед учнем ставиться завдання відмовити іншому у проханні так, щоб співрозмовник не образився.

Учням можуть бути запропоновані наступні ситуації:

- дехто просить в учня олівець, який йому також потрібен...;
- друзі можуть покликати учня на прогулянку, але учень зайнятий іншою справою...;
- друзі просять учня побудувати із матеріалів корабель, але сам учень, наприклад хоче побудувати будинок...та ін.

Тренувальна вправа „Мої вітання, друже!”

Метою даної вправи є формування в учнів навички активного входження у контакт з іншими, а також вміння робити компліменти іншим.

Учні стають у коло та мають привітатися один з одним та назвати ім'я сусіда, який має відповісти на привітання та звернутися до наступного по черзі учня. Під час повторного виконання вправи до імені мають бути додані добрі побажання сусіду. Дивитися учні мають у вічі співрозмовнику та говорити доброзичливо з ним.

Гра „Таємний друг”

Метою гри є формування в учнів навичок ввічливого спілкування з іншими. За правилами даної гри на промінцях моделі сонця записується ім'я кожного учня і кладеться таким чином, щоб підпис не було видно. Кожен учень має обрати собі один промінчик та тримати у таємниці ім'я учня, яке йому дісталось. Учень, ім'я якого є написаним на промінці, стає таємним другом іншому учню і протягом цілого тижня дитина має проявляти до свого таємного друга якомога більше уваги та доброти. Наприкінці тижня всі учні класу мають разом відгадати – хто для кого був таємним другом. Під час даної гри визначальним є формування у дітей здатності допомагати іншим в складному становищі, що є основою виховання таких якостей особистості, як співчуття та милосердя.

Вправа-експеримент „Не замочи ніг” (за Т. Марковою)

Метою використання даної вправи є формування в учнів дружніх стосунків та головним чином уміння орієнтуватися у нестандартних ситуаціях, а також здатності учнів реалізовувати власного уявлення та судження про дружбу у повсякденному житті.

Вчитель має запропонувати учням сісти по один бік класної кімнати або майданчика. На підлозі необхідно виділити рисою калюжу. Вчитель ставить перед учнями завдання найшвидше перейти її, не намочивши при цьому ноги. Кожний учень отримує три дошки, по яким два учні мають наввипередки перейти на інший «берег». Вчитель має продемонструвати дітям, як це можна зробити. Перший раз програється повний варіант гри, потім в одного учня

дощечки мають зламатися, тобто вчитель має прибрати дві дощечки. Вчитель має звернути увагу учнів проблему їх товариша. Гравцем, у якого зламалися дощечки, має побувати кожен учень. Такий прийом дає можливість кожному учню відчувати себе у скрутному становищі і усвідомити, як важливо отримати вчасну допомогу від оточуючих. Таким чином, запропонована гра має сформувати в учнів представлення про необхідність допомагати людям, що опинилися у скрутних життєвих обставинах, зокрема, що мають обмежені можливості та викликати у них співчуття та бажання допомогти (Піроженко Т.О., Хартман О.Ю., 2016,32).

Отже, виділені вище етапи є взаємопов'язаними між собою та сприяють ефективному вихованню в учнів толерантного ставлення до оточуючих, зокрема до людей з особливими потребами.

2.2. Розробка методичного інструментарію щодо якісної роботи команди психолого-педагогічного супроводу в загальноосвітніх закладах середньої освіти

Ляпунова В.А.(2016) зазначала, що «психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти з інклюзивним навчанням – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум».

Психолого-педагогічний супровід є комплексною системою заходів щодо організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбаченою індивідуальною програмою розвитку. Розглянемо зміст роботи команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП протягом навчального року, перелік заходів щодо забезпечення супроводу поданий у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Перелік заходів щодо забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП

Період виконання	Зміст роботи	Відповідальні особи
Вересень	1. Встановлення контакту між усіма учасниками команди психолого-педагогічного супроводу. Визначення обсягу роботи та послідовності всього процесу. 2. Ознайомлення з нормативно-правовою базою щодо організації інклюзивного навчання. 3. Ознайомлення з планом роботи команди психолого-педагогічного супроводу. 4. Надання рекомендацій педагогам щодо організації освітнього процесу в інклюзивному класі 5. Підготовка необхідної документації: розробка та ухвалення розкладу освітніх занять. 6. Розробка та затвердження індивідуального робочого навчального плану з урахуванням освітніх потреб дітей з ООП. 7. Обговорення можливості проведення корекційно-розвиткової роботи з учнем з ООП. 8. Розробка та затвердження індивідуальної програми розвитку учнів з особливими освітніми потребами, узгодження її з батьками.	Команда супроводу

	9. Інформування батьків про особливості побудови освітнього процесу в інклюзивному класі.	
Січень	1. Проведення моніторингу навчальної діяльності дітей з ООП. 2. Визначення рівня ефективності індивідуальної програми розвитку. 3. Внесення коректив та доповнень в ІПР за необхідності. 3. Звітування перед батьками з питань ефективності розвитку їх дітей.	Команда супроводу
Травень	1. Проведення аналізу досягнень розвитку дітей за II семестр. 2. Проведення моніторингу виконання ІПР. 3. Обговорення результатів проведення корекційно-розвиткової роботи з учнями з ООП. 4. Підведення підсумків роботи команди психолого-педагогічного супроводу наприкінці навчального року.	Команда супроводу

З метою забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу учнів з ООП має бути розроблено та затверджено план проведення засідань учасників команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП протягом навчального року. Орієнтовний план засідань команди супроводу поданий у табл. 2.2

Таблиця 2.2

Орієнтовний план проведення засідань учасників команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП на освітній рік

Дата	Зміст роботи	Відповідальний	Постійні/залучені учасники
1 засідання вересень	– Співпраця всіх учасників КППС; – Окреслення цілей; – Підготовка необхідної документації та складання графіку роботи (робочий освітній план, кадрове забезпечення) – Погодження навчального плану	Заклад освіти (ЗО)	Практичний психолог Спеціалісти корекційно-розвиткових занять Асистенти вчителя Соціальний педагог Медсестра Фахівець (консультант) ІРЦ
2 засідання	– Ознайомлення з результатами психодіагностики; – Затвердження ІПР усією КППС, яка працюють із дітьми з ООП; узгодження із батьками.	ЗО	Практичний психолог Спеціалісти корекційно-розвиткових занять Асистенти вчителя Соціальний педагог Медсестра
3 засідання листопад	– Обмін інформацією; – Зміна інформації в портфоліо учня (із нотаток в індивідуальному навчальному плані).	ЗО	Практичний психолог Спеціалісти корекційно-розвиткових занять Асистенти вчителя

			Медсестра
4 засідання січень	– Аналіз результатів освітніх досягнень учнів за I та II семестр н.р.; – Аналіз успіхів дитини; – Аналіз виконання ІПР	30	Практичний психолог Спеціалісти корекційно-розвиткових занять Асистенти вчителя Медсестра Фахівець (консультант) ІРЦ
5 засідання березень	– Взаємний обмін інформацією щодо ефективності навчання; – Ознайомлення батьків із результатами надання освітніх послуг та корекційно-розвиткових занять	30	Практичний психолог Спеціалісти корекційно-розвиткових занять Асистенти вчителя Медсестра
6 засідання червень	– Аналіз освітніх досягнень учня; – Представлення результатів праці з учнями інклюзивного класу; – Результати виконання ІПР	30	Практичний психолог Спеціалісти корекційно-розвиткових занять Асистенти вчителя Медсестра Фахівець (консультант) ІРЦ

2.3. Аналіз досвіду організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу

З метою дослідження процесу організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу, нами було проаналізовано досвід вчителя інклюзивного класу Кілару Марії Михайлівни. Марія Михайлівна має за плечима не один випуск школярів, бо вже давно працює в Молодійському ліцеї. Вчителька взаємодіє в класі з асистентом Мандрик М.С. Вони поділились досвідом, як організовують освітній процес з учнями інклюзивного класу.

Марія Михайлівна зізналася, що в період здобуття нею освіти було дуже мало інформації як стати вчителем саме інклюзивного класу. Тому вона завжди намагається займатися самоосвітою та відвідує різні онлайн-конференції, семінари-практикуми задля вдосконалення своєї педагогічної майстерності. Наприклад, нещодавно на Всеосвіті вона відвідала семінар-практикум «Робота команди психолого-педагогічного супроводу для дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти». Метою проведення семінару-практикуму було висвітлення в закладах освіти системної діяльності команди супроводу, дітей з ООП, позитивному формуванню їх відносин з однолітками, взаємодії в соціумі.

Команда психолого-педагогічного супроводу Молодійського ліцею створює умови для інтеграції дітей з ООП. У команду супроводу обов'язково входять також фахівці інклюзивно-ресурсного центру. Важливо, що такі фахівці не являються керуючим органом або контролером, а до них можна звертатися з питаннями, які не зрозумілі батьками, вчителям чи комусь із команди. Фахівець ІРЦ може доносити нововведення, зміни, але не робити роботу замість команди супроводу. Фахівець ІРЦ не складає індивідуальну навчальну програму, він не є вчителем, а є радником.

Поширеною помилкою, ділиться Марія Михайлівна: «Є створення однієї такої команди на усю школу, коли у закладі навчається більше однієї дитини з ООП. Чому це помилка? До складу команди супроводу разом із вчителями, асистентом вчителя, психологом та іншими працівниками школи та залученими фахівцями входять також батьки дитини. Таким чином команда супроводу володіє конфіденційною інформацією про дитину, її особливості розвитку, медичні дані тощо.

Створення однієї команди супроводу для усіх дітей з ООП у школі, а отже включення до неї усіх батьків означає порушення права дитини на конфіденційність та вразливість персональних даних кожної окремої дитини».

До складу команди психолого-педагогічного супроводу Молодійського ліцею входять постійні учасники та залучені фахівці. До постійних учасників відносяться: директор або заступник директора з навчально-виховної роботи. Наступним постійним учасником є вчитель початкових класів або класний керівник у старших класах. У старших класах долучаються до складання індивідуальної навчальної програми учителі-предметники, кожен із свого предмету.

Асистент учителя є дуже важливим учасником, бо допомагає вчителям на уроці. Він веде журнал спостереження на кожному уроці, кожен день для кожної дитини. Дуже добре, якщо там містяться розгорнуті відповіді, тоді при моніторингу буде з чим працювати всій команді. Згідно урахування освітніх потреб учня у команду постійних учасників психолого-педагогічного супроводу входять практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-реабілітолог, вчитель-дефектолог. Вони ведуть свою документацію, здійснюють спостереження та надають рекомендації асистентам, заступникам директорів. В самій програмі розвитку вказано кількість корекційних годин, тобто кожен корекційний педагог має певну кількість часу для корекційної роботи з дитиною. Вони мають свою документацію, ведуть її, роблять моніторинг і включаються у роботу команди психолого-педагогічного супроводу як ціла система, але не вписують це в ІПР.

Обов'язковим і постійним учасником є фахівець ІРЦ. Рекомендовано включати в команду психолого-педагогічного супроводу того фахівця, що відповідальний за висновок, який був виданий. Якщо учень є внутрішньо переміщеною особою і тимчасово перебуває в іншій області, то до команди психолого-педагогічного супроводу може бути залучений фахівець із місцевого ІРЦ або в онлайн-режимі, якщо є така можливість можна залучати фахівця того ІРЦ, який супроводжував дитину до того часу. Така спільна діяльність може бути ефективною та продуктивною. Батьки або законні представники дитини з ООП є обов'язковими учасниками команди психолого-педагогічного супроводу. Без батьків не вирішується жодне питання у роботі з учнем з ООП, певні рішення погоджують своїм підписом також батьки.

Асистент вчителя, Мандрик М.С., яка є учасником команди психолого-педагогічного супроводу, ділиться особливостями організації дистанційного навчання учнів інклюзивного класу.

Урок онлайн для учня з ООП також має свої особливості, тому потрібна ретельна підготовка членів команди супроводу. В першу чергу це підготовка батьків і обговорення формату дистанційного навчання (варіанти зв'язку та передачі інформації, час додаткових з'єднань, програми для роботи), а також:

- Як слід готувати себе і дитину до дистанційного навчання;
- Що з собою мати на урок;
- Правила, які будуть діяти;
- Обговорення бачення уроку батьками;
- Обов'язкова рефлексія після уроку як з учнем, так і з батьками.

Під час онлайн-навчання команда супроводу має враховувати потреби кожного, тому уроки мають проходити у визначені години та дні. Тому важливе обговорення зручного часу та продуктивності учня; розуміння того, що постійна зміна графіку уроків розбалансовує учня та негативно впливає на засвоєння матеріалу; сталий графік виробляє режимні моменти. Асистент вчителя має звертати особливу увагу на самопочуття дитини, настрої, втому,

на відволікання дитини, її бажання, що її зацікавлює і якщо є така необхідність може підключитися з дитиною в окрему онлайн-кімнату, щоб поспілкуватися індивідуально.

Ми повинні розуміти, ділиться Марія Михайлівна, що підібраний матеріал має відповідати потребам і можливостям учня, безпосередньо взаємодіючи з екраном. Використання мотиваторів і картинок-заохочень, використання вправ-розминок, або переключення виду діяльності, відмітка правил на кожен урок, звернення уваги дитини на педагога і на завдання, позитивне підкріплення і похвала є обов'язковими моментами під час уроків онлайн.

Таким чином, забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є невід'ємною частиною розвитку сучасної освіти. Для того, щоб робота команди супроводу була на належному рівні важливо розуміти, що кожен фахівець є цінним, кожна особистість варта старань та уваги.

Висновки до 2 розділу

У результаті наукового пошуку в цьому розділі нами було виокремлено та обґрунтовано такі педагогічні умови, як: *партнерська взаємодія під час спостереження та складання ІПР дитини з ООП; надання якісних послуг на різних рівнях підтримки дитини з ООП; здійснення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП; консультування батьків дитини з ООП; робота з учнями інклюзивного класу щодо подолання боулінгу.*

Так, плідна співпраця керівників та інших працівників інклюзивних освітніх закладів має на меті підвищення ефективності процесу створення інклюзивного середовища на базі конкретного закладу для дітей, що мають особливі освітні потреби, а також підвищення рівня розвитку системи інклюзивної освіти в Україні в цілому.

Розглянуто рекомендації щодо організації підтримки дитини з ООП на різних рівнях. Для надання якісних послуг на різних рівнях підтримки команді психолого-педагогічного супроводу необхідно проводити зустрічі за участі спеціалістів ІРЦ, щоб визначити рівень групи підтримки. Від рівня підтримки буде залежати рівень надання послуг.

Визначено мету проведення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП та основні принципи. Моніторинг передбачає визначення стану розвитку дитини та динаміку її досягнень, проведення оцінювання знань, умінь та навичок дитини, яка має ООП.

Однією з важливих умов успішної співпраці є консультування батьків дитини з ООП. Отже, роботу з сім'ями команді психолого-педагогічного супроводу дитини доцільно проводити за наступними напрямками:

- активна взаємодія всіх учасників;
- взаємна підтримка;
- інформаційна обізнаність;
- співпраця із освітнім закладом;
- спілкування з сім'ями, які також виховують дитину з ООП і не тільки;

-активне проведення часу із дитиною тощо.

З метою попередження виникнення та подолання булінгу до дітей, які мають ООП зі сторони однолітків необхідно вжити заходів щодо створення толерантного освітнього середовища.

Робота з дітьми щодо формування толерантності включає такі етапи:

- інформаційно-пізнавальний етап;
- емоційно-вольовий етап;
- мотиваційно-поведінковий етап.

Аналіз досвіду психолого-педагогічного супроводу показав, що найважливіше, щоб дитина жила життям, про яке вона завжди мріяла, поєднуючи навчання та відпочинок із задоволенням і відповідальністю, а команда психолого-педагогічного супроводу, допомагали їй у її розвитку та розділяли її перемоги та успішну динаміку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснивши наше дослідження, ми дійшли наступних висновків:

1. За допомогою методу аналізу ми дослідили теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу.

Створення інклюзивного освітнього середовища передбачає створення системи певного ціннісно-орієнтованого ставлення до освітнього процесу, метою якої є особистісний розвиток дитини, що має особливі освітні потреби, завдяки сукупності певних у системі закладів загальної освіти. Створення цієї системи передбачає індивідуальний підхід до кожного учня.

Інклюзивний заклад освіти – це певне середовище соціалізації дітей, що мають різний рівень психофізичних, а відповідно і освітніх можливостей. Важлива умова ефективного навчання учнів, що мають особливі освітні проблеми в загальноосвітній школі це впровадження в освітній процес для учнів, що мають ООП, певної індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка має із гнучку варіативну структуру та включає:

- індивідуальний навчальний план за необхідністю,
- індивідуальну навчальну програму,
- систему адаптації та модифікації,
- комплекс додаткових послуг.

2. Розкрили сутність, завдання, функції роботи команди та значення психолого-педагогічного супроводу ЗЗСО. Ефективність процесу впровадження інклюзивного навчання в системі ЗЗСО залежить у першу чергу від якісної роботи команди фахівців, які супроводжуватимуть дитину у процесі її навчання та розвитку, та їх ефективної взаємодії щодо планування та організації освітнього процесу дітей, які мають ООП.

Основною метою впровадження психолого-педагогічного супроводу дітей, які мають ООП є забезпечення психологічного здоров'я дітей та адаптація їх до освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Аналіз нормативно-правового забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу в загальноосвітніх закладах середньої освіти. Нормативно-право забезпечення процесу впровадження інклюзивної освіти у сучасну освітню систему та супроводу дітей з ООП у процесі набуття ними освіти в інклюзивному середовищі характеризується наступними ознаками:

- гарантія рівного доступу для дітей з ООП до процесу отримання якісної освіти, а також права вибору різних типів закладів освіти та форм навчання;
- поширення практики впровадження інклюзивної освіти у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної та вищої освіти;
- реформування системи шкіл-інтернатів та забезпечення отримання освітньо-виховних послуг дітьми за місцем їх проживання;
- посилення уваги щодо своєчасного проведення комплексного психолого-педагогічного оцінювання психофізичного розвитку дитини та надання їй необхідних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;
- індивідуальний підхід щодо організації освітнього процесу за рахунок розробки ІПР та впровадження системи особистісно орієнтованого навчання;
- введення у штатний розклад ЗЗСО посади вчителів-дефектологів та асистента вчителя;
- залучення батьків та представників різних відомств та служб до інклюзивного освітнього процесу.

3.Провівши констатувальний етап педагогічного дослідження стану забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу, маємо підстави стверджувати, що робота команди психолого-педагогічного супроводу найчастіше організована належним чином. Ньюансом є результати опитування батьків дітей з ООП та їх законних представників вказали на необхідність підвищення рівня залученості батьків до супроводу дитини у освітньому процесі, а також на необхідність налагодження прямого зв'язку з іншими учасниками команди супроводу з метою забезпечення ефективної

підтримки дитини та підвищення рівня освітніх послуг, які отримує дитина у інклюзивному освітньому середовищі.

5.Здійснюючи обґрунтування системи організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу, ми виокремили та охарактеризували такі педагогічні умови: партнерську взаємодію під час спостереження та складання ІПР дитини з ООП; надання якісних послуг на різних рівнях підтримки дитини з ООП; здійснення моніторингу динаміки розвитку дитини з ООП; консультування батьків дитини з ООП; робота з учнями інклюзивного класу щодо подолання боулінгу.

Також, розробили методичний інструментарій щодо якісної роботи команди психолого-педагогічного супроводу в загальноосвітніх закладах середньої освіти, в який увійшли:

- перелік заходів щодо забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП;
- орієнтовний план проведення засідань учасників команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП на освітній рік;
- ігри та вправи, що можуть бути використані на різних етапах роботи з учнями інклюзивного класу.

Здійснили аналіз досвіду організації психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу Молодіського ліцею, класним керівником якого є Кілару Марія Михайлівна.

Таким чином, *теоретичне значення наукового дослідження* дало змогу виокремити сутність та розуміння важливого значення команди психолого-педагогічного супроводу на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури, а здійснений аналіз нормативно-правової бази – важливість та необхідність врегулювання роботи команди психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Практичне значення наукового дослідження слугуватиме вагомим доробком при викладанні нормативних та варіативних навчальних дисциплін в ЗВО «Основи інклюзивної педагогіки» та «Психолого-педагогічний супровід

дітей в інклюзивних класах» для спеціальності 013 «Початкова освіта». Аналіз успішного інклюзивного досвіду, розроблений методичний інструментарій щодо предмету дослідження, обґрунтовані в другому розділі, прислужаться практичним доробком вчителям початкових класів та асистентам вчителів Нової української школи.

Таким чином, наше емпіричне дослідження не торкається всієї проблеми, тому не є вичерним. На майбутнє є виклик щодо здійснення формувального етапу педагогічного експерименту з окресленої проблеми, а також вивчення передового успішного досвіду команди психолого-педагогічного супроводу ЗЗСО та його популяризації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт – терапевтичні техніки у роботі практичного психолога: рекомендації щодо використання арт-терапевтичних технік у роботі практичного психолога закладів освіти. (2019). <https://naurok.com.ua/osnovni-metodi-art-terapi-u-roboti-praktichnogo-psihologa-119428.html>.
2. Баранова Н. (2009). Толерантне спілкування. тренінг для вчителів. Шкільному психологу усе для роботи. №3. 21-27.
3. Безкоровайна О. (2016). Як зробити школу толерантною. Можливості і засоби-Вид. Дім «Шкіль.Світ». 128.
4. Белова О. Б. (2009). Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у дітей з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 10 (197). 10–15.
5. Гончаренко А.М. (2003). Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: Дис. канд. пед. Наук. 63.
6. Грива О. А. (2015). Виховання толерантності в дітей та молоді. № 21-22. 3–11.
7. Деленко В.Б. (2017). Педагогічні умови виховання толерантних взаємостосунків дітей у дошкільному навчальному закладі. Педагогічні науки. Випуск LXXVI. Том 2.13-17.
8. Деркач О. (2008). Педагогіка творчості: Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ. 48.
9. Експрес-діагностика в ДНЗ. (2014). Комплект матеріалів для практичних психологів. Уклад. О.Дєдов. Хотин. 41. Додатки: діагностичні матеріали. 31.
10. Коляда Н. (2020). Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. Вип. 2(5). URL: <https://srso.udpu.edu.ua/article/view/220765/220385>.

11. Комплексна оцінка розвитку дитини. <https://mon.gov.ua/ua/dlya-batkiv/karta-irc-ta-zakladiv>
12. Кайдалова Г. П. (2016). Організація виховної роботи щодо формування толерантності дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 . Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Київ. Вип. 31. 45-50.
13. Кандиба М.О. (2013). Соціально-психологічний аналіз сутності поняття «міжособистісна толерантність», як професійно важливої якості психолога. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. Випуск 21.196-203.
14. Капітан Л.І. (2016). Виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку в контексті сучасної освітньої парадигми. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Гуманітарні і суспільні науки. Журнал наукових праць, №20(15). 81-89.
15. Касілова Л. С. (2013). Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Таврійський вісник освіти. №3(43). 56–60.
16. Книш І. В. (2015). Етимологія поняття толерантності: історичний та культурний аспект. Режим доступу: https://www.academia.edu/44964126/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D1%88_%D0%86_%D0%92_%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F_%D1%82%D0%BE%D0%B%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%

BD%D0%B8%D0%B9 %D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA %D1%82 .

17. Коваленко А.О. (2020). Виховання толерантних взаємостосунків у молодших школярів засобами ігрових технологій.
18. Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. (2008). Інклюзивне середовище як запорука якісної і доступної освіти. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. №5(7) URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/51314+1> .
19. Колупасва А.А., Савчук Л.О. (2011). Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ». 274.
20. Кононко О. Л. (2002). Соціально-емоційний розвиток особистості: (у дошкільному дитинстві) : навч. посіб. Освіта. 255.
21. Конопляста С. Ю. (2010). Логопсихологія : навч. Посібник. Знання. 293.
22. Косарева Г.М. (2014). Особливості формування толерантного інклюзивного середовища у дошкільному навчальному закладі. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Випуск 10(53). Наукові записки РДГУ. 38-42.
23. Кузьмук Л.І. (2014). Виховання толерантності у старших дошкільників. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 9 (52). 200-203.
24. Кульчицька О.І. (2013). Моральне виховання дошкільників. 32.
25. Литовченко С. В. (2018). Дитина з порушенням слуху. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру».56.
26. Ленів З. П. (2008). Арт-терапія в корекційній роботі з школьниками із тяжкими порушеннями мовлення. Дефектологія. № 3.27–31.
27. Лозинська Л. Ф. (2011). Характеристика толерантності як педагогічного поняття. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних

- технологій Університету "Україна". № 3. 99-103.
Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2011_3_23.
28. Луцько К.В. (2008). Інтелектуальна підготовка глухої дитини до сприймання та розуміння усного мовлення. №3. 23-28.
 29. Ляпунова В. А. (2016). Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків. Випуск 52.60-69.
 30. Ляпунова В. А. (2015). Особливості формування толерантності дітей старшого дошкільного віку. Освітній простір України. Випуск 6.121-127. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2015_6_22.
 31. Максимова О.О. (2018). Теоретичні засади виховання толерантності в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи. Житомир: ФОП «Н.М. Левковець» У 2-х ч. – Ч. I. 117 – 124.
 32. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки. (2017).
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/nacionalna-strategiya-reformuvannya-sistemi-internativ>.
 33. Основи інклюзивної освіти.
URL: <https://sites.google.com/site/inkluzivnenavcannavukraieni/home/1-1-proces-stanovlenna-inkluziie-ta-inkluzivnogo-navcanna/osnovi-inkluzivnoie-osviti>.
 34. Педагогічний словник (2001). за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Педагогічна думка. 1440 с.
 35. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. (2016). Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». Видавництво «Алатон». 32.

36. Піроженко Т. О. (2014). Дитина у сучасному соціопросторі : освітній посібник. Т.О.Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград. 272.
37. Положення «Про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п#n11>.
38. Попович А. М. (2017). Соціальні бар'єри та соціальна реабілітація. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Випуск 1 (40)
39. Порошенко М.М. (2019). Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ. 300.
40. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності. МОЗ України. Інструкція від 07.04.2004 № 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0516-04#Text>.
41. Про затвердження плану заходів із упровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-п#Text>.
42. Про освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
43. Про охорону дитинства : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-19#Text>.
44. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.
45. Про соціальні послуги : Закон України 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
46. Про соціальні послуги : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>.
47. Психологічний супровід інклюзивної освіти. (2019). Автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 92.
48. Рібцун Ю. В. (2019). Науково-методичне забезпечення реалізації спеціальної освіти дітей із ЗНМ. Логопед (Осн.). № 8. 2–8.

49. Савінова Н.В., Серeda I.В., Борулько Д.М. (2018). Технології корекційно-виховного процесу : навчально-методичний посібник. Миколаїв. 172.
50. Скрипник Н. І. (2011). Виховання толерантних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук . 20.
51. Соколовська О.С. (2014). Педагогічні ідеї ВО Сухомлинського в контексті професійної підготовки майбутніх вихователів в організації толерантного простору дошкільного навчального закладу. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Педагогічні науки. Випуск 46. Миколаїв. 138-145.
52. Терлецька Л. (2012). Про методи арт-терапії. Психолог. № 5.26.
53. Томіч Л. М. (2010). Шляхи удосконалення корекційно-логопедичної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 10 (197). 355–359.
54. Україна. Інклюзія. Система авторизації інклюзивно-ресурсних центрів : веб-сайт. URL: <http://ircenter.gov.ua> .
55. Фомічова Л.І. (2013). Сурдопедагогіка. Хрестоматія.
56. Чуйко О. В. (2015). Соціальна реабілітація: підходи до змістових характеристик процесу. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. №4(29).
57. Швачко Е. В. (2011). Толерантність як психо-соціальний феномен. Соціологія: теорія і методи, маркетинг. № 2. Інститут соціології АПН України. 154-170.
58. Шукшина Л. М. (2018). Допомога дітям з мовленнєвими проблемами. Шк. Світ. 128.
59. Kravchenko O., Koliada N., Levchenko N. (2020). Youth Workers and Innovative Development of Social Work. Advances in Intelligent Systems and Computing. 1209 AISC. 421–430.
60. Leshchuk, H. (2017). Possibilities of psychosocial rehabilitation in social work with people with disabilities, Social Work and Education. Vol. 4. 60–69.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для опитування вчителів, які працюють в інклюзивних класах

Шановні учасники опитування! Пропонуємо Вам анонімне анкетування. Прошу Вас об'єктивно відповісти на запропоновані запитання. Отримані дані будуть використані тільки в узагальненому вигляді. Відповідаючи на окремі запитання, якомога ширше висвітліть свою думку.

1. Яку підготовку Ви пройшли для роботи вчителем інклюзивного класу?

*Курси (вказіть, які саме) _____

* Семінари (вказіть, які саме) _____

*Інтерактивні методи (вказіть, які саме) _____

* Самоосвіта (вказіть види) _____

Інше _____

2. У чому, на Вашу думку, полягає сутність інклюзивної освіти? (Позначте не більше 6 відповідей)

гуманітарна ідея

один з аспектів прав людини

окрема методика навчання

сукупність методик навчання

система освітніх послуг

індивідуалізована система навчання дітей з особливими освітніми потребами

реформа, що підтримує розбіжності та особливості кожного учня

багаторівневий процес включення осіб з інвалідністю в суспільне життя

процес здобуття освіти в умовах загальноосвітнього простору

3 Чи дає можливість нормативно-правова база в Україні забезпечити реалізацію запровадження та розвиток інклюзивної освіти?

*Так *Ні *Частково

4. Яким, на Вашу думку, мусить бути годинне тижневе навантаження вчителя, який працює в інклюзивному класі?

5. Як Ви оцінюєте рівень науково-методичного забезпечення освітнього закладу щодо запровадження інклюзивного навчання, а саме: наявність підручників та посібників, методичних розробок, наочних матеріалів тощо?

Забезпечення цілком достатнє, є практично все необхідне

Забезпечення посереднє, наявні не всі потрібні засоби, багато чого не вистачає

Забезпечення практично відсутнє

6. Якими науково-методичними посібниками з питань інклюзивної освіти Ви користуєтесь?

7. Яку діагностичну інформацію містить індивідуальний освітній план учня з особливими освітніми потребами?

Результати оцінювань

Поточний рівень успішності та продуктивності

Визначення сильних сторін та сфер, які потребують додаткової уваги

Зміни в психічному розвитку

Процедури оцінки досягнень учнів

Якщо необхідно, визначений комплекс необхідної допомоги (включно з медичною)

Необхідні зміни в класній кімнаті (навчально-методичному забезпеченні, матеріально-технічних ресурсах, обладнанні тощо)

8. Чи створено умови у Вашому освітньому закладі для проведення логопедичних, сурдо-, тифло- та інших корекційних занять в межах супроводу інклюзивного навчання:

Кабінети

Пункти

Кутки

Інше _____

9. Які форми отримання інформації є для Вас найбільш оптимальними?

Рекомендації, консультації

Інтерактивні курси

Семінари-практикуми

Електронний форум

Інші _____

10. Які обов'язки виконують асистенти/помічники вчителя інклюзивного класу:

Педагогічні

Технічні

Медичні

Гігієнічні

Інші _____

Дякуємо за відверті відповіді

Анкета для батьків дітей з ООП

1. Чи потребує Ваша дитина навчання в інклюзивному класі (групі)?

2. Чи знаєте Ви, як організовано інклюзивне навчання у Вашому освітньому закладі? _____

3. Чи налагоджений у Вас прямий зв'язок з вчителем класу, в якому навчається Ваша дитина? _____

4. Чи налагоджений у Вас прямий зв'язок з асистентом вчителя, в якому навчається Ваша дитина? _____

5. Чи залучають Вас до роботи команди супроводу дитини? _____

6. Чи _____ потребує _____ Ваша _____ дитина _____ асистента дитини? _____

7. Хто виконує обов'язки асистента дитини (батьки, волонтери, тощо)?

8. Чи маєте Ви побажання, пропозиції щодо роботи членів команди супроводу?

Додаток В

Члени команди психолого-педагогічного супроводу Молодійського ліцею

Директор ліцею		Сараїфінчан Ф.В.
ЗНВР		Круліковська О.В.
Класний керівник		Кілару М.М.
Практичний психолог		Суслик М.В.
Соціальний педагог		Куцак Т.Л.
Логопед		Косован А.Г.
Медична сестра		Степанова В.В.
Вчитель англійської мови		Клим Г.В.
Вчитель інформатики		Куруляк Л.В.
Керівник інклюзивно-ресурсного центру		Величко А.П.
Мати учня		Мудревська Ю.В.
Секретар, асистент вчителя		Мандрик М.С.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про освіту

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Цей Закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

Стаття 20. Інклюзивне навчання

1. Заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку.

2. Заклади освіти зі спеціальними та інклюзивними групами і класами створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

3. Особи з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються у закладах освіти допоміжними засобами для навчання.

4. Особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Психолого-педагогічні послуги - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) - це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

5. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри з метою забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Психолого-педагогічний супровід - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

6. Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

7. Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд, приміщень закладів освіти здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.44

№ 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст.68

№ 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.142

№ 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143

№ 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст.532

№ 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст.50}

{Закон України № 2222-IV від 08.12.2004 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 20-рп/2010 від 30.09.2010 у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття}

{Положення Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013, визнано такими, що є чинними на території України Постановою Верховної Ради України № 750-VII від 22.02.2014}

Верховна Рада України від імені Українського народу - громадян України всіх національностей,

виражаючи суверенну волю народу,

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,

дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключаючи про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України,

{Абзац п'ятий преамбули із змінами, внесеними згідно із Законом № 2680-VIII від 07.02.2019}

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію - Основний Закон України.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

{Офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 див. в Рішенні Конституційного Суду № 5-рп/2004 від 04.03.2004}

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

КОНВЕНЦІЯ про права дитини (20 листопада 1989 року)

(редакція зі змінами,
схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН
від 21 грудня 1995 року)

{Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91}

{Додатково див. Факультативні протоколи

від 01.01.2000

від 20.11.2014}

{Додатково див. Статус Конвенції}

Офіційний переклад

Преамбула

Держави-учасниці цієї Конвенції,
вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі,

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі,

визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини,

нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу,

впевнені в тому, що сім'я як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства,

визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння,

вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності,

беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей,

беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, "дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження",

посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів,

визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги,

враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини,

визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються,

погодилися про нижченаведене:

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- b) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
- c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
- d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;
- e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ**1. Період виконання****2. Загальні відомості про учня:**

прізвище, ім'я, по батькові

дата народження

повне найменування загальноосвітнього навчального закладу, в якому навчається учень

рік навчання

3. Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність)

Порядковий номер	Дата	Короткий зміст	Джерело інформації
------------------	------	----------------	--------------------

4. Наявний рівень знань і вмінь учня

Потенційні можливості	Потреби
-----------------------	---------

5. Додаткові освітні та соціальні потреби учня (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід соціальним працівником, робота з вчителем-дефектологом, вчителем-логопедом тощо)

☐ Так (зазначити потреби)☐ Ні

6. Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення у позаурочний час корекційно-розвиткових занять

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність
----------------------	----------------------------------	--------------------------	-------------------------	---------------

7. Характеристика учня

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Емоційно-вольова			
Фізична			
Когнітивна			
Мовленнєва			
Соціальна			

8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми)

Порядковий номер	Навчальний предмет	Програма	
		адаптована	модифікована

Звільнення від вивчення окремих навчальних предметів

☐ Так (зазначити предмет (предмети))

☐ Ні

9. Адаптація (необхідне підкреслити)

Пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше

Психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше

Адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше

Необхідне спеціальне обладнання

☐ Так (зазначити обладнання)

☐ Ні

10. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
---------------	-------	---	---

11. Джерела інформації в процесі розроблення індивідуальної програми розвитку:

- ☐ висновок психолого-медико-педагогічної консультації
- ☐ попередня індивідуальна програма розвитку
- ☐ батьки/опікуни
- ☐ учень
- ☐ інші

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис
-----------------------------	---------------------	--------

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

1) батьками/законними представниками:

прізвище, ім'я, по батькові батьків/законних представників

підпис _____ дата _____

2) учнем у разі, коли йому виповнилося 16 і більше років

підпис _____ дата _____

14. План консультування батьків/законних представників у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Мета	Відповідальні особи
------	------	---------------------

15. Моніторинг стану розвитку учня та його навчальних досягнень

Сфери розвитку/ навчальні предмети	Строк проведення моніторингу			
	протягом першого півріччя навчального року	після закінчення першого півріччя навчального року	протягом другого півріччя навчального року	після закінчення навчального року

(найменування посади директора
загальноосвітнього навчального
закладу)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

_____ 20__ р.

Презентація_Гордійчук_Рівне-24.11.21 - PowerPoint

Професійний розвиток майбутніх педагогів в умовах неформальної інклюзивної діяльності

Гордійчук Оксана Євгенівна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича «Відмінник освіти України»

Голова ГО «Інклюзивний простір. Українська спільнота», експертка міжнародної програми розвитку інклюзивних спільнот, що реалізується за підтримки International Association for Community Development (IACD) – глобальної організації, акредитованої ООН, членкиня IACD, Чернівці, Україна.

Інклюзивний простір

Міжнародний конкурс «Інклюзивний простір» (Гордіт Умань) проведено в 2021 році, 200 заявок і 75 мейт 17 країн

Слайд 1 из 20 русский

ПЕДАГОГІЧНЕ
МОДЕЛЮВАННЯ
ІНКЛЮЗИВНИХ ПРОЄКТІВ
У ВІРТУАЛЬНОМУ
ФОРМАТІ:
ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ

01

Катеринюк Христина Михайлівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Включити звук Остановить демонстрацию экрана Включить видео (Alt+V) Участники Чат Демонстрация экрана Реакции Приложения Выйти

Додаток 3

На сучасному етапі діти з особливостями розвитку включені в загальноосвітній процес. Вони вимагають рівних можливостей і адекватної цьому соціалізації. Саме цього й надає їм інклюзія. В процесі підготовки до уроку в інклюзивному класі вчитель складає план-конспект уроку, в якому інтегрує учбовий матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці діти з різним станом психофізичного і інтелектуального розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня.

Урок математики в інклюзивному класі (1 клас)

Тема уроку: Повторення вивченого матеріалу. Узагальнення і систематизація знань учнів	Тема уроку: Додавання та віднімання в межах 10
Мета: закріплювати навички додавання і віднімання в межах 100, удосконалювати навички розв'язання математичних виразів; залучати учнів до творчої роботи над задачами, формувати вміння застосовувати математичне мовлення; розвивати пізнавальний інтерес, емоції учнів(за допомогою ситуації здивування, радості, зацікавленості),уміння долати труднощі; виховувати акуратність, дисциплінованість, зосередженість; викликати бажання творити добро.	• працювати над закріпленням та навичками додавати і віднімати в межах 10, порівнювати числа; • формувати вміння розв'язувати задачі; • виховувати інтерес до уроку математики; • розвивати уважність, спостережливість, пам'ять, логічне мислення; • збагачувати словниковий запас, працювати над розвитком мовлення; • виховувати культуру поведінки на уроці, охайність, любов до навчання
Тип уроку:	урок узагальнення і систематизації знань
Форма уроку:	урок - подорож
Обладнання Кольорові олівці, ілюстративний матеріал до кожного завдання, картки-завдання, ребуси, геометричні матеріали.	
I. Організація класу до уроку. Привітання Продзвенів уже дзвінок, Всім пора нам на урок, Встаньте всі рівненько, Привітаймось гарненько: «Добрий день!» Любі діти! У наш клас Завітали гості щирі.	

Привітайте в добрий час

Гостей посмішкою й миром.

Учні

Ми вам раді, люди добрі!

І вітаємо щиро вас

І запрошуємо ласкаво

На урок у перший клас.

Психологічне налаштування

- Діти, а зараз побажаємо один одному гарного настрою, щоб справдилися всі ваші очікування, щоб урок видався цікавим.

В нашому класі росте дерево очікувань, але воно зовсім голе, без листячка. В кінці уроку ми подивимося, чи воно вкриється листям – чи справдяться ваші очікування, сподівання.

На ваших партах знаходяться смайлики, оберіть, який настрій вам імпонує найбільше?

Дуже добре, отже настрої ми маємо веселий і тому ми будемо працювати дуже добре

II. Оголошення теми уроку і мотивація навчальної діяльності.

Сьогодні у нас - незвичайний урок.

У цікаву подорож ми зробимо ще один крок.

Ми з Мудрою Согою зустрічались не раз,

І знову вона завітала у клас.

До нас на урок завітала Мудра Сова. Вона дуже багато знає і запрошує нас здійснити подорож до чарівного математичного лісу і познайомить з його мешканцями.

Ми сьогодні будемо закріплювати свої знання. Будем вправлятися у розв'язуванні задач.

А працювати ми будемо під девізом:

Міркуємо – швидко!

Відповідаємо – точно!

Рахуємо – вірно!

Пишемо – гарно!

- А що візьмемо у подорож? (пам'ять, увагу, мислення, знання).

Всі приготувались, діти:

Домовляймося не шуміти,

Руку гарно підіймати,

Чітко, в лад відповідати,

На уроці не дрімати,

А знання мерщій хапати.

Щоб не було нам мороки,

Всі готові до уроку?

Тож, гаразд, часу не гаймо

І в дорогу вирушаймо.

2.Контроль, корекція і закріплення знань.

2.1 Усні обчислення «Гаяльвіна чэрвоўнай шапачкы «Обчыслы»

Ось, мы з вамі ў матэматычныму лесе, де нам відкрылася неповторны його красьвіды. Нас сустрачае Чэрвоная Шапачка. Ёй патрэбна віднесці гостынцы до бабусі. Ёй патрэбна пырэжкы скласты до кошыку, пырахувавшы прыклады. Тож, вона пыросыць вашой дапымогы.

(дзіты по чэрзі выхадзяць до дошкы і рахуюць прыклады, кладуць пырэжкы до корзынкы)

$$22-2 = \quad 30-20=$$

$$17+1= \quad 45-4=$$

$$16-6= \quad 15+5=$$

$$50-20-10 \quad 30+40+30=$$

$$66+4= \quad 100-40=$$

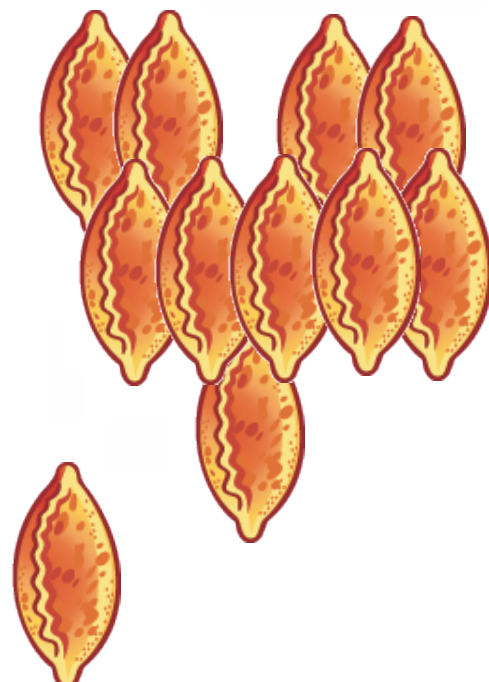

Молодцы, Чэрвоная Шапачка може з пырэжкымы йты до бабусі.

2.Контроль, корекція і закріплення знань.

2.1 Усні обчислення «Гаяльвіна чэрвоўнай шапачкы «Обчыслы»

Мыколка, а ты пырахуй, скількы пырэжкы пынесе Чэрвоная Шапачка до бабусі ? (10)

А ось нас сустрачае лесовычок, які пыпропонуе нам свое завданьне.

2. Матэматычна гра «Істынне-хыбне».

Чэрвоная шапачка хоче з намы пыгрыты в гру «Істынне-хыбне».

Якщо судженьне істынне, то учны сыгналізуюць зеленыю карткою, якщо хыбне – чэрвоною.

1. Відрэзок мае пычаток, але не мае кінця.
2. Чысла, які дадають, называють доданкымы

2. Матэматычна гра «Істынне-хыбне».

Чэрвоная шапачка хоче з намы пыгрыты в гру «Істынне-хыбне». Якщо судженьне істынне, то учень сыгналізуе зеленыю карткою, якщо хыбне – чэрвоною.

1. $2+3=5$
2. У чыслі 10 – 9 0дыньне.
3. Сусіды чысла 2 є 1 і 3.

3. У квадрата 4 кута 4. Результатом додавання є різниця 5. Числа при відніманні називають зменшуване, доданок, різниця. 6. «Сусідами» числа 17 є 16 і 18. 7. 1дм це 12 см. 8. У числі 25 2 десятки і 5 одиниць 9. 1 грн. – це 90 коп. 10. 1 год – 60 хв 11. 1 доба – 48 год 3. Робота на індивідуальних картках Поки одна половина учнів буде складати пиріжки до кошику, інші будуть виконувати завдання на індивідуальних картках. Будемо збирати квіти, адже це улюблене заняття дівчинки. Вона не може прийти до бабусі, без запашного букетик квітів. <i>(На картках працюють 2 учні. Вони виконують завдання, поки інша половина класу працює над усним рахунком)</i> Індивідуальна картка №1 Обчисли $40 + 19 - 10$ $14 - 8 + 20$ 2.) Задача У саду росло 20 яблунь та 18 груш. Скільки всього дерев росло у саду? Індивідуальна картка №2 1.)Обчисли $50 + 7 - 10$ $24 + 4 - 20$ 2.) Задача В перший бідон налили 20 л соку, а в другий на 5 л більше Скільки літрів соку у другому бідоні?	4. Коли ми відповідаємо, піднімаємо ліву руку. 5. $10 - 2 = 8$ 6. За числом 7 іде число 8. 7. 2 більше, ніж 1. 8. 5 менше, ніж 6 9. Коли день, на вулиці темно. 10. Перший доданок 1, другий доданок 2, сума – 4. Миколка теж допоможе дівчинці назбирати квітів до бабусі. Робота на індивідуальних картках Впиши пропущені числа $1 \square 3 \ 4 \ 5$ $6 \square 8 \square 10$. Запиши сусідів чисел: - Запиши «сусідів» числа 6; - запиши «сусідів» числа 10; Склади і запиши приклад: - перший доданок «3», другий доданок «2», знайди суму. - перший доданок «4», другий доданок «4», знайди суму.
3. Розвиток математичних знань. 3.1 Каліграфічна хвилинка. - А ось і перша стежина, яка заведе нас до лісу. Та це не просто стежина – це каліграфічна хвилинка.	3. Розвиток математичних знань. 3.1 Каліграфічна хвилинка.

(На стежині ряд чисел: 10, 20, 30, 40, Діти каліграфічно їх списують)

- Відкрийте зошити, запишіть число та «Класна робота». Каліграфічно спишіть числа із стежини.
- Крокуємо далі!

- А ось і перша стежина, яка заведе нас до лісу. Та це не просто стежина – це каліграфічна хвилинка.

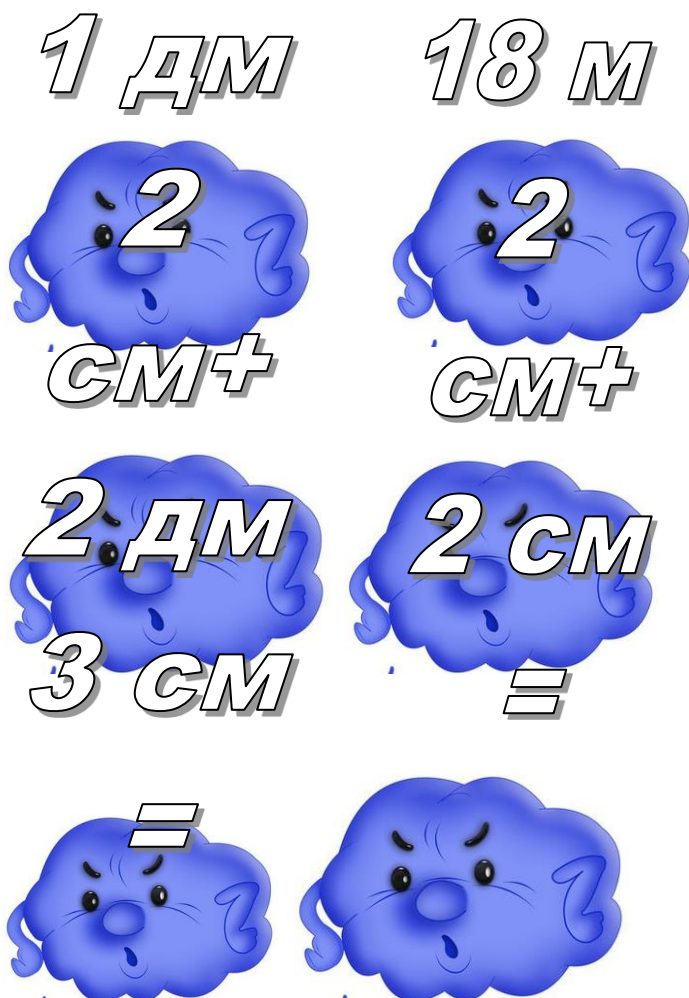
(На стежині ряд чисел: 1.....10 Миколка каліграфічно їх списують)

- Відкрий зошит, запишіть число та «Класна робота». Каліграфічно спиши числа із стежини.
- Крокуємо далі!

3.2 Індивідуальне опитування.

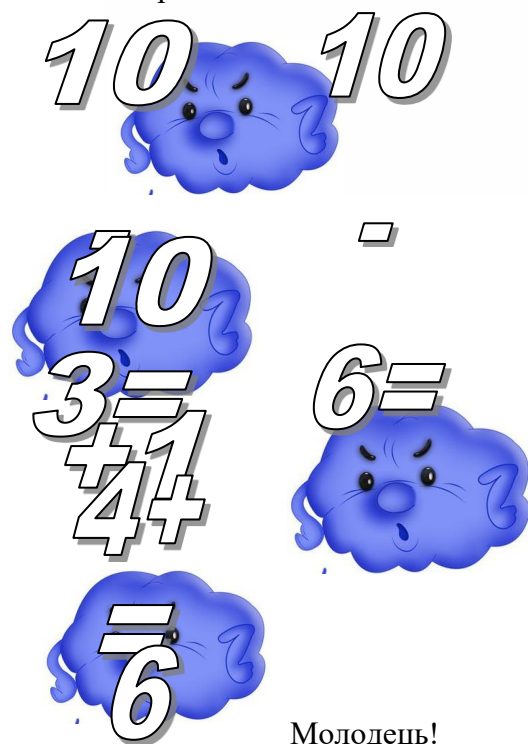
-Ой! Вибачите, що над нашим лісом хмаринки? А вони ще й незвичайні, вони – математичні. Нам швидко потрібно їх обчислити, щоб не змокнути під ними. Ви готові до цього?

Їх нам надіслала лісова Фея. (До дошки по черзі виходять два учні, обчислюють вирази, а інші самостійно записують у зошити.)

3.2.Індивідуальне опитування.

Миколка ти теж повинен порахувати приклади на хмаринці.

В кошику Червоної Шапочки лежить 3 пиріжки з сиром і 4 з повидлом. Скільки всього пиріжків у кошику Червоної Шапочки?

- Скільки пиріжків з сиром?
- Скільки пиріжків з повидлом?
- Що запитується у задачі?
- Чи можемо ми знайти, скільки всього пиріжків у кошику?
- Вірно! Як це можна знайти?

Запис у зошиті:

1) $3+4=7$ (п.)

Молодці! Хмаринки
розійшлися, над нами
знову з'явилося сонечко,
яке зігріває своїми
промінцями. Що там
вдалині ви бачите? Це
лісова школа.

3.3 Творча робота над задачами (Робота з підручником)

1. Ознайомлення із змістом задачі (читання в голос)
2. Переказ змісту прочитаного.
3. Аналіз задачі та пошук способу розв'язання.

- Назвіть відомі величини у задачі?
- Що запитується у задачі?
- Чи можете ви це знайти? (так).
- Вірно! Як це можна знайти? (Дією додавання)
- А тепер можна дати відповідь на питання до задачі? (Так)
- Який вираз складати потрібно? $12+24+10 = 46(\text{д.})$
- Молодці! То скільки всього дерев обкопали?

Запис у зошиті:

1) $12+24+10 = 79(\text{уч.})$

Відповідь: 46 дерев всього обкопали

- А тепер запишіть розв'язок задачі у зошит.
- А як цю задачу можна розв'язати на дві дії?

4. Творча робота над задачею.

Дідусь – 12 д.

Син – 10 д.

Батько – 24д.

Ні скільки більше обкопав батько, ніж дідусь і син разом

- Ви гарно впоралися із завданням. Тож як і у нашій школі тут теж є перерва і Червона Шапочка пропонує провести фізкультхвилинку.

Фізкультхвилинка

Відповідь: 7 пиріжків.

3.3. Розв'язування логічних задач.

Та знову нова перешкода на шляху. Там вдалині за кущем крадеться Сірий Вовк. Червона Шапочка його добре знає. Вона розповіла, що Вовк не відвідував лісову школу, але думає, що жоден школяр ніколи не зможе вирішити його завдання і він зможе його з'їсти.

- Як ви гадаєте, ми потрапили у пастку? Вовк нас з'їсть. Чи ви зможете виконати його завдання? (Зможемо)

- Вовк пропонує вам логічні задачі
Пара коней пробігла 40 км. По скільки кілометрів пробіг кожен кінь?

У кімнаті стояло 10 стільців, на яких сиділо 10 хлопчиків. Зайшло 10 дівчаток, і їм усім знайшлося по стільчику. Як це могло трапитися?

2. В ящику лежать білі і червоні гудзики. Не дивлячись на них, беру три. Чи можуть вони бути всі різних кольорів?

- А які саме? (Або 3 білі, або 3 червоні, або 1 білий і 2 червоних, або 2 білих і 1 червоний.)

- Яку форму мають гудзики? Які ще предмети в житті мають круглу форму?

3 однієї берези зірвали 14 яблук, а з другої – 10. Скільки всього яблук зірвали?

3.3. Розв'язування логічних задач.

Та знову нова перешкода на шляху. Там вдалині за кущем крадеться Сірий Вовк. Червона Шапочка його добре знає. Вона розповіла, що Вовк не відвідував лісову школу, але думає, що жоден школяр ніколи не зможе вирішити його завдання і він зможе його з'їсти.

- Вовк пропонує тобі логічне завдання

Скільки вух у трьох тигрів?

4 яблука ? Скільки ж

На третій стільки, скільки на другій.
Скільки яблук на третій тарілці?

4. Узагальнення та систематизація знань

4.1. Самостійна робота

ОБЧИСЛИТИ ПРИКЛАДИ, РОЗГАДАЙ СЛОВО

49 > 2 на...

94 > 20 на...

60 < 97 на...

5 < 35 на...

40 > 1 на...

94 > 30 на...

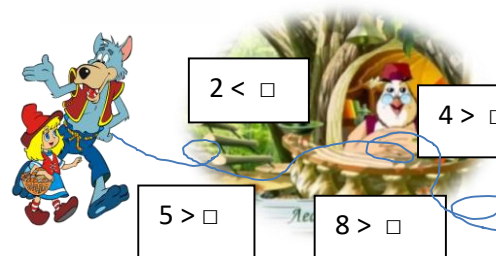
57 > 20 на...

Шифр

47	37	39	74	30	64
----	----	----	----	----	----

3. Узагальнення та систематизація знань

4.1. Самостійна робота

М	О	Л	Д	Ц	І	
4.2. Математичні ребуси. Трохи перепочили і знову беремося до роботи. Перед нами ще одна задача. - А ось і сам директор школи Мудра Сова. Вона вручає Червоній Шапочці перепустку, яка дозволяє нам рухатися далі математичним лісом. Математичні ребуси с 3 ж ш 3 х 100 рона ві 3 на 100 лиця мі 100 Настав час для відпочинку. Проведем фізкультхвилинку Релаксаційна ВПРАВА « весна » Лунає спокійна приємна мелодія. Учні сидять вільно, розслабившись. Вони повторюють подумки слова, які промовляє вчитель: «Весна, тепло, затишно. Я знаходжуся на лісовій галявині. Наді мною гойдаються верхівки дерев. Шелестить листя. Співають птахи. Світить сонце, зігріваючи землю. У блакитному небі спокійно плывуть хмаринки. Я слухаю чарівну музику лісу. Мені дихається легко, вільно. Я відпочиваю».						4.2. Вправа на уважність Мудра Сова пропонує тобі порахувати кульки.
4.3 Робота з геометричним матеріалом. - Поки ми з вами блукали лісом, до бабусі проникла Баба Яга. Вона зачарувала її, перетворивши на геометричну фігуру. Щоб визволити бабусю, нам необхідно розпізнати всі геометричні фігури та полічити їх. Ви готові виконати останнє завдання? Виконуємо його скоріше, бо нам потрібно повернутися ще додому з нашої мандрівки. Ви ж не хочете залишитися у математичному лісі? <i>(Учні шукають та підраховують геометричні фігури самотійно)</i> - То скільки всього геометричних фігур? (10)						4.3 Робота з геометричним матеріалом.

- Скільки трикутників? (7)
- Яких фігур найменше? (найменше кругів, він тільки один)
- Молодці! Ви з легкістю впоралися із завданням . Червона Шапочка дуже вдячна, що ви провели її через ліс, та навчили рахувати, розв'язувати задачі. Вона вам дуже дякує.

Тепер ми можемо повертатися до класу. Червона Шапочка зможе вже самостійно повернутися із гостей додому.

4. Підсумок уроку

5.1 Підсумкова бесіда

- Наша подорож добігла до кінця. Пригадайте де ми побували? Що там робили?
- Чого навчилися? Які закріпили знання?

V. Підсумок уроку.

- А чи сподобався вам урок?
- Чи все вам було зрозумілим?
- Яким був урок?
- Що нового ви вивчили?
- А чи справдилися ваші очікування ?

- Які геометричні фігури ти бачиш?

